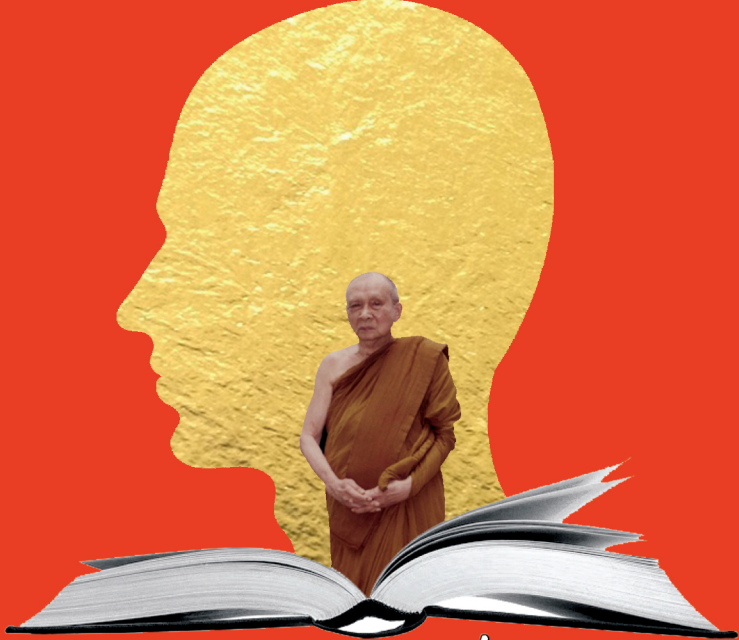

ความเข้าใจเรื่องชีวิต

ศต. พระพุทธเจ้า

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ความเข้าใจเรื่องชีวิต

ความเข้าใจเรื่องชีวิต

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ISBN 978-616-348-606

กองอำนวยการบำเพ็ญกุศลพระศพสมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดบวรนิเวศวิหาร

กันยายน ๒๕๕๗ จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต

พระเทพปริยัติวิมล

กองบรรณาธิการ

พระราชมนู

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์

รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

ผู้อุปถัมภ์การพิมพ์

คุณฉัตรชัยและคุณจินตนา ปิยะสมบัติกุล

คุณอนุชาและคุณสุภารัตน์ บุรพชัยศรี

พิมพ์ที่

สํานักพิมพ์การ ๙/๖๐๙ ต. กระทุ่มล้ม อ. สามพราน

จ. นครปฐม ๗๓๒๒๐ โทร. ๐-๒๔๒๙-๒๔๕๒, ๐๙-๖๕๗๑-๑๖๕๕

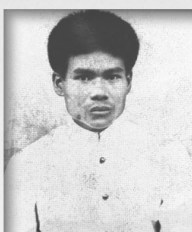
คำนำ

นับแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ลั่นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๖
และเชิญพระศพมาประดิษฐาน ณ ตำหนักเพ็ชร เมื่อวันที่ ๒๕
ตุลาคม ๒๕๕๖ ได้มีพุทธศาสนิกชนและสาธุชนมาถวายความ
เคารพพระศพเป็นจำนวนมาก ทั้งกลางวันและกลางคืนต่อเนื่องมา
ตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ แสดงถึงพระบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
ที่ปกแผ่ไปยังพุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่า และแสดงถึง
ความเคารพนับถือที่พุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่ามีต่อ
เจ้าพระคุณสมเด็จพระอัมรินทร์บรมบัณฑิตเจ้าให้บุคคลเหล่านั้น ไม่ว่า
จะอยู่ใกล้ไกลเพียงไร ก็ตั้งใจเดินทางมาถวายความเคารพพระศพ
อย่างเนืองแน่นต่อเนื่อง ด้วยความสำนึกในพระเมตตาคุณและ
พระกรุณาคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จพระอัมรินทร์บรมบัณฑิตเจ้า

เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชน ผู้มาถวายความเคารพ พระศพได้มีสิ่งอนุสรณ์ อันเนื่องด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณจึงได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พร้อมด้วยพระรูป น้อมถวายเป็นพระกุศลและแจกเป็น ปฏิกรรณแก่ทุกท่าน ดังที่ปรากฏอยู่ในมือของท่านทั้งหลายบัดนี้

วัดบวรนิเวศวิหาร

១៣ ក្រិក្យាប្រាស ២៥៥៧

พระประวัติ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
(สวทตฺตมมหาเถร เจริญ คชวัตร)

วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช ที่ทรงดำรงตำแหน่งยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใด ๆ ในอดีตที่ผ่านมา คือ ๒๔ ปี

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นวันคล้ายวันประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษาบริบูรณ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่เจริญพระชนมายุยิ่งยืนนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใด ๆ ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งทรงดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทางคณะสงฆ์ยาวนานกว่าพระองค์อื่น ๆ คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๕ ปี ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๒ ปี นับเป็นบุญบารมีในทางปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งยากที่จะมีเป็นสาธารณะแก่บุคคลทั่วไป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
 สังฆปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ นามสกุล คชวัตร ทรงมี
 พระชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี ประสูติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา
 ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม
 ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท และทรงอุปสมบท
 ณ วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖
 โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็น
 พระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษา ณ วัดบวรนิเวศวิหารตลอดมา
 จนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อพ.ศ. ๒๔๙๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มาโดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระโศภนคณาภรณ์ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระศาสนโสภณ ทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร และทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอัธยาศัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรียญ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่าง ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และ สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กระทั่ง เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ทรงเห็นว่า จะเพี้ยนในการศึกษามากไป วันหนึ่งทรงเตือนว่า ควรทำกรรมฐานเสียบ้าง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเริ่มทำกรรมฐานมาแต่บัดนั้น และทำตลอดมาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิธรรม ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่อยู่เสมอ เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนะกว้างขวาง ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาได้อย่าง

สมสมัย เหมาะแก่บุคคลและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน และทรงส่งสอนพระพุทธรูปทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาแต่ต้น ทรงริเริ่มให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทย ที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ

ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรก ที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศเป็นรูปแรก เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดไทยแห่งแรกในทวีปยุโรป คือวัดพุทธทิพย์ ณ กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ทรงนำพระพุทธรูปไปส่งที่ทวีปออสเตรเลียเป็นครั้งแรก โดยการสร้างวัดพุทธรังษีขึ้น ณ นครซิดนีย์ ทรงให้กำเนิดคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย ทรงช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศเนปาล โดยเสด็จไปให้การบรรพชาแก่ ศากยะกุลบุตรในประเทศเนปาลเป็นครั้งแรก ทำให้ประเพณีการบวชฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเนปาลยุคปัจจุบัน ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม สหรัฐอเมริกา ทรงเจริญศาสนไมตรีกับองค์คาโกลามะ กระทั่งเป็นที่ทรงคุ้นเคยและได้วิสาสะกันหลายครั้งและทรงเป็นพระประมุขแห่งศาสนจักรพระองค์แรกที่ได้รับทูลเชิญให้เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์จีน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นนักวิชาการ และนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า วัชรวิจยะ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับ กิจกรรมของชีวิตได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนกว่า ๑๐๐ เรื่องประกอบด้วยพระนิพนธ์แสดงคำสอนทาง พระพุทธศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงความ เรียงเชิงศาสนคดีอีกจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถ และคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดจนพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ จึงได้ทูลถวายปริญญาคุณุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติ หลายสาขา รวม ๑๓ มหาวิทยาลัย

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่ตำแหน่งแล้ว ยังได้ทรงปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เมื่อครั้งทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พร้อมทั้งทรงถวายความรู้ในพระธรรมวินัย ตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช ทรงเป็นพระราชากรรมาจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไม่เพียงแต่สร้างศาสนธรรม คือคำสอนมอบไว้เป็นมรดกธรรมแก่พุทธศาสนิกชน และแก่โลกเท่านั้น แต่ยังได้ทรงสร้างวัดพุทธธรรมอันนำสุขประโยชน์สู่ประชาชนทั่วไป มอบไว้เป็นมรดกของแผ่นดินอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ วัดญาณสังวราราม ชลบุรี วัดรัชดาภิเษก กาญจนบุรี วัดวังฟูไทร เพชรบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม เชียงใหม่ พระบรมธาตุเจดีย์ ศรีนครินทราสถิตมหาสันติคีรี เชียงราย โรงพยาบาลสมเด็จพระปิยมหาราชมณีสถิต กาญจนบุรี ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ในโรงพยาบาลและโรงเรียนในถิ่นรกรังันดาร ๑๙ แห่ง โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ ท่าม่วง กาญจนบุรี ตึกกสิกรรมวงค์ ตึกกสิกรรมสามัคคีพยาบาล ตึก ภปร ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชมณีสถิต กาญจนบุรี และวัดไทยในต่างประเทศอีกหลายแห่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา ประเทศชาติ และประชาชน เป็นอเนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงเพียบพร้อมด้วยอัครสมบัติและปรกติปฏิบัติ และทรงเป็นครูฐานีบุคคผลของชาติ ทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นที่เคารพสักการะตลอดไปถึงพุทธศาสนิกชนในนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทางรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จึงได้ทูลถวายตำแหน่ง อภิรัชมหาวิสุทธิ อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์เมียนมาร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่ประชุมผู้นำสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทูลถวายตำแหน่ง **“พระประมุขสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนาโลก”**

ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ พระสุขภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรลดถอยลง เนื่องจากทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น ไม่อำนวยการให้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจต่าง ๆ ได้โดยสะดวก จึงเสด็จเข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกกสิกรรมสาธิตศิริยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ ในช่วงแรก ๆ ยังเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นระยะ ๆ ครั้งละ ๓-๔ วัน และเสด็จไปสดับพระบาติโมกข์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะเดือนเพ็ญและ

เดือนดับ กระทั่งพระสุภาพไม้อ่านวย คณะแพทย์ผู้ถวายการรักษาพยาบาลจึงกราบทูลให้งดการเสด็จไปสดับพระปาดิโมกษ์ดังกล่าวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

ถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระอาการประชวรโดยทั่วไปทรุดลง คณะแพทย์จึงได้ถวายการผ่าตัดพระอ้นตะ (ถ้าได้) และพระอ้นตคุณ (ถ้าได้น้อย) หลังการผ่าตัด ทรงมีพระอาการทั่วไปเป็นที่พอใจของคณะแพทย์ ถึงวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เริ่มมีพระอาการความดันพระโลหิตลดลง แต่มีการกระตือรือร้นเป็นระยะ ๆ กระทั่งถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ความดันพระโลหิตลดลงถึง ๒๐ และคงตัวอยู่ระยะหนึ่ง ถึงเวลา ๑๙.๓๐ น. ความดันพระโลหิตลดลงถึง ๐ ในทันทีทันใด

คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์ในเวลาต่อมาว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ น. สิริพระชนมายุได้ ๑๐๐ พรรษา กับ ๒๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้เชิญพระศพจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย มายังพระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ ณ พระตำหนัก

เพชร วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเชิญพระศพประดิษฐานในพระโกศ
 กุฏิใหญ่ ประดิษฐานภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้า
 ปิตทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่ม
 ชาติทองดอกไม้แจกัน และเทียนไฟฟ้ารายรอบพระโกศบนพระแท่น
 แว่นฟ้าทั้งสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ ทั้งกลางวันและ
 กลางคืน พร้อมทั้งมีพระโคมย่ำยามถวายพระศพ เป็นเวลา ๗ วัน
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร (๓๐ -
 ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖) ปิณฺณาสมวาร (๑๑ - ๑๒ ธันวาคม
 พ.ศ. ๒๕๕๖) และสัทมวาร (๓๐ - ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗)
 ถวายพระศพตามราชประเพณีโดยลำดับ

นับแต่ได้เชิญพระศพประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้นำประเทศ ทูตานุทูตประเทศต่าง ๆ และองค์การศาสนา พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชน ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มาถวายสักการะเคารพพระศพอย่างเนืองแน่น อย่างมิเคยปรากฏมาก่อน อาทิ

คณะทูตานุทูตกว่า ๒๓ ประเทศ มาร่วมในการบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร (๗ วัน) ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระราชกุศลปัญญาสมวาร (๕๐ วัน) วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ และ พระราชกุศลตตมวาร (๑๐๐ วัน) วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ พระราชทานพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักวาติกันโดยสภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ประกอบพิธีมิสซาถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ คณะสงฆ์แห่งนิยายเนนบุตซึชู แห่งประเทศญี่ปุ่น ได้ประกอบพิธีสวดถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ฯพณฯ เซอร์จิง คีอเปย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน พร้อมด้วยภริยาและคณะได้มาถวายสักการะเคารพพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระมหาคณาจารย์จีน
ธรรมสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์จีน
ได้ประกอบพิธีกนตึกน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระ

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ พระมหาคณานัมธรรม-
ปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่นัมมิกาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์อนัมมิกาย
ได้ประกอบพิธีกนตึกน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระ

วันที่ ๑๗ - ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รัฐบาลอินเดีย
โดย รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย และ ฯพณฯ
เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย ได้ประกอบพิธีถวายธูปเทียน
ถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระฯ อย่างเต็มรูปแบบตาม
ลัทธิวัชรยานแห่งทิเบต

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะสังฆเถรวาทแห่ง
อินโดนีเซีย พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียจำนวนกว่า
๑๐๐ คน ได้บำเพ็ญกุศลถวายพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระฯ

นอกจากนี้ ยังได้มีผู้นำองค์กรทางศาสนาในประเทศต่าง ๆ
ส่งสารแสดงความอาลัย เนื่องในการสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระฯ จำนวนมาก อาทิ องค์ทะไลลามะ พระสังฆราช
พระสังฆนายก องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพุทธศาสนาจาก
นานาประเทศ

กล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระสังฆมิต
ของพุทธบริษัททั่วโลกโดยแท้

ความเข้าใจเรื่องชีวิต

❀ สารบัญ ❀

วงจรชีวิต	๑
เราเกิดมาทำไม ?	๙
ภาพชีวิตของแต่ละคน	๑๙
ชีวิตต้องการอะไร	๒๔
ศึกษาชีวิตทั้งสองด้าน	๓๐
สิ่งอันเป็นที่รักของชีวิต	๓๖
แง่คิดเกี่ยวกับชีวิต	๔๒
จุดหมายของชีวิต	๕๓
พึงผิดที่ ชีวิตย่อมมีภัย	๖๖
ความสุขอยู่ที่ไหน	๗๑
เงื่อนไขของความสุข	๗๔
สุจริตธรรม เหตุแห่งความสุขที่แท้จริง	๘๒

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

วงจรรชีวิต

ปัญหาข้อหนึ่งที่คนชอบตั้งปัญหาถามกันตั้งแต่สมัย
ดึกดำบรรพ์มาจนถึงทุกวันนี้ คือตายเกิดหรือตายสูญ พระพุทธเจ้า
ได้ตรัสรู้ความจริงในข้อนี้ จึงสิ้นปัญหาในสิ่งที่รู้แล้วดังที่ได้
ตรัสได้ว่า **กมมัม เขตตัม กรรมเป็นเหมือนนา วิญญาณัม พืช**
วิญญาณเหมือนพืชที่หว่านลงในนา ตณหา สิเนโห ตัณหา
เหมือนยางเหนียวมีอยู่ในพืช อันจะทำให้พืชนั้นปลูกงอกงาม
ขึ้นได้ เพราะฉะนั้น เมื่อยังมีกรรม วิญญาณ และตัณหาอยู่
ก็จะต้องไปเกิดในภพต่าง ๆ และในการเกิดหมายถึงในการ
ตั้งกรรมของมารดานั้น ได้มีกล่าวไว้ว่า เพราะประชุมแห่งองค์ ๓
จึงมีการตั้งกรรม คือ มารดาบิดาสันนิบาต หมายความว่าอยู่
ด้วยกัน ๑ มารดามีระดู หมายความว่าอยู่ในระดู ๑ คันธัพพะ
ท่านอธิบายว่าสัตว์ผู้เข้าถึงในกรรม คือสัตว์ผู้จะเกิดปรากฏขึ้น ๑
เพราะความประชุมแห่งองค์ ๓ เหล่านี้ กรรมจึงตั้งขึ้น มารดา

คต. พ.๑๗๗๕๐

บริหารกรรม ๙-๑๐ เตือนก็คลอตบุดรและโดยปกติก็เลี้ยงด้วย
โลหิต คือน้ำนมของคน

องค์ที่ ๓ น่าจะเป็นปัญหาที่วิชาการแพทย์ในปัจจุบัน
ไม่อาจอธิบายได้ เพราะเป็นเรื่องทางวิญญานจิตใจโดยตรง
แต่เรื่องที่ท่านผู้หนึ่งได้กรุณาเล่าให้ฟังต่อไปนี้ น่าจะเป็นตัวอย่าง
ซึ่งอธิบายองค์ที่ ๓ นั้นได้เรื่องหนึ่ง คือท่านเล่าว่า

ได้มีอุบาสิกาผู้หนึ่งได้ปฏิบัติทางจิตใจถึงขั้นรู้เห็นอะไร
ได้ จึงได้ตรวจดูด้วยใจ ก็ได้เห็นพระอาจารย์ท่านหนึ่ง เป็นผู้ทรง
ศีลบริสุทธิ์ บรรลุภูมิธรรมขั้นสูง จึงได้เดินทางไปหาพระอาจารย์
ท่านนั้นซึ่งไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แสวงตนเป็นศิษย์ของท่าน
ต่อมาอุบาสิกาผู้นั้นในขณะที่กำลังนั่งปฏิบัติในวันหนึ่ง ก็ได้เห็น
ปรากฏว่ามีสายสีขาวเหมือนอย่างสายใยออกไปจากจิตของตน
เป็นสายยาวออกไป ก็ส่งจิตตามไปดูว่าสายนั้นจะไปที่ไหน ก็ได้
เห็นว่าสายนั้นได้ไปเข้าที่ช่องหลานสะไถ้ของตน จึงได้ไปถาม

ศต. พระพุทธเจ้า

พระอาจารย์ว่าจะทำอะไร พระอาจารย์ได้สอนให้ทำจิตตัดสาย
นั้นให้ขาด อุบาสิกาผู้นั้นได้พยายามปฏิบัติทำจิตตัดสายนั้น แต่ก็
ไม่สามารถจะตัดให้ขาดได้ จนล่วงเข้าเดือนที่สามจึงตัดได้ขาดใน
วันหนึ่ง แล้วก็รีบไปกราบเรียนอาจารย์ว่าตัดสายนั้นได้ขาดแล้ว

ปรากฏว่าหลานสะใภ้ผู้นั้นตั้งครรภ์ได้สามเดือนแล้ว
แท้งไป เรื่องนี้เล่าไว้เพื่อเป็นเครื่องพิจารณาว่าจะต้องมีผู้ไปเกิด
(ซึ่งอาจจะเตรียมไปเกิดใหม่ตั้งแต่ยังไม่ตายจากชาตินี้)

ความเชื่อของคนในโลกนี้ว่าตายเกิด น่าจะมากกว่า
ตายสูญมากกว่า และเมื่อเชื่อว่าตายเกิด จึงมีความเชื่อต่าง ๆ
ที่เกี่ยวกับเรื่องเกิดอีกมาก เช่น ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกัน
ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปจนถึงกลุ่มใหญ่ในอดีตชาติ
ซึ่งให้เกิดผลสืบมาถึงปัจจุบันชาติ และความเชื่อว่ามีสิ่งหรือ
เครื่องกำหนดให้เกิดมาเพื่อทำหน้าที่อย่างหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งก็เป็น
เรื่องสืบเนื่องมาจากอดีตนั่นเอง

ศต. พหุพุทธชาด

แม้ความเชื่อในเรื่องอวตารก็แสดงว่ามีอดีต คำว่า **อวตาร** ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำแปลว่า “การลงมาเกิด การแบ่งภาคมาเกิด” ตามคำแปลหลังแสดงว่า ไม่ได้มาทั้งหมด แต่แบ่งภาคคือแบ่งส่วนใดส่วนหนึ่งมาเกิด คือ ยังมี **ตัวเดิม** อยู่ในที่ของตน สมมติว่าสวรรค์ชั้นหนึ่ง ส่วนที่มาเกิดนั้นเป็นส่วนหนึ่งของตัวเดิม เมื่อสิ้นวาระในโลกนี้แล้วก็กลับไปรวมเข้ากับตัวเดิม จะแปลความอย่างนี้ หรือจะแปลความว่า แบ่งภาค ก็คือแบ่งภาค (ส่วน) ของเวลา มาเกิด หมายความว่า เวลาของตนในที่นั้นสมมติว่าสวรรค์ชั้นหนึ่งนั้นยังไม่หมด ยังจะอยู่ต่อไปอีกนาน หรืออยู่ไปเป็นนิรันตร ตามความเชื่อของบางลัทธิ เช่น พระนารายณ์ของฮินดู แต่แบ่งเวลาส่วนหนึ่งลงมาเกิด ในมนุษย์ โดยตัวเดิมนั้นแหละลงมาเกิด ไม่ใช่แบ่งตัวเล็กตัวน้อยลงมา เมื่อทำธุระเสร็จแล้ว ตัวเดิมก็กลับไปยังที่ของตน คำว่า แบ่งภาค จึงยังมีปัญหาจนกว่าจะมีผู้มาแสดงให้เห็นเชื่ออย่างไรแน่

ศด. พญพาส๑๒

คัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงเรื่องนี้ไว้อย่างไร ถ้าจะให้ตอบตามคัมภีร์ ก็ควรจะกล่าวก่อนว่า คัมภีร์ต่าง ๆ แต่งกันหลายยุคหลายสมัย ปรากฏว่ามีคติความเชื่อต่าง ๆ แทรกเข้ามาเป็นอันมาก แต่ก็ยังไม่พบเรื่องแบ่งภาคมาเกิด

เรื่องทำนองแบ่งภาคเวลา มีอยู่เรื่องหนึ่งในอรรถกถาธรรมบท ถึงดั่งนั้นก็ไม่ใช่หลักกรรมและการตั้งความปรารถนานิทานธรรมบทนั้นมีความย่อว่า เทพธิดาองค์หนึ่งกำลังชมสวนกับเทพบุตรผู้สามีกับหมู่เทพธิดาทั้งปวง จุตลงมาเกิดเป็นนางมนุษย์ในขณะนั้น ระลึกชาติได้ จึงตั้งความปรารถนาไปเกิดอยู่กับสามีตามเดิม และได้ทำบุญกุศลต่าง ๆ ถึงแก่กรรมแล้วก็ไปเกิดในสวนสวรรค์นั้นอีก ขณะที่ไปเกิดนั้นหมู่เทพก็ยังชมสวนกันอยู่ แสดงว่าเวลานานหลายสิบปีในมนุษย์เท่ากับครู่หนึ่งของสวรรค์ เรื่องนี้เข้าทำนองแบ่งภาคแห่งเวลาไปเกิดอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ก็กล่าวว่าได้อธิษฐานใจตั้งความปรารถนา (นับว่าเป็นศัณหาอย่างหนึ่ง) และทำบุญกุศลเพื่อให้ไปเกิดเป็น

คต. พค. ๑๒๕๖

เทพ (นับว่าเป็นกรรมที่เป็นชนกกรรม คือกรรมที่เกิด) จึงเข้า
หลักพระพุทธพจน์ที่แปลความว่า “คตินหายังคนให้เกิด โลกคือ
หมู่วัตถุย่อมเป็นไปตามกรรม”

ทางพระพุทธศาสนา ปัญหาเรื่องตายแล้วเกิดอีกหรือไม่
เป็นเรื่องประกอบเท่านั้น เพราะมุ่งสอนให้คนละความไม่ดี
ทำความดีในชาตินี้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าในปัจจุบัน แต่ส่วน
มากก็อดสงสัยมิได้ในเรื่องตายเรื่องเกิด และกล่าวได้ว่าส่วนมาก
เชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก หรือว่าตายไม่สูญ วิญญาณยังไปท่องเที่ยว
หรือไปเป็นอะไรอย่างหนึ่ง หรือไปเกิด อีกพวกหนึ่งซึ่งน่าจะ
น้อยกว่า เห็นว่าตายสูญไม่มีอะไรไปเกิด

ลองวิจัยดูว่าความเชื่อความเห็นทั้งสองฝ่ายนี้ฝ่ายไหน
จะถูก ที่แรกต้องถามก่อนว่า เป็นความเชื่อความเห็นอย่างนั้น
หรือเป็นปัญญาซึ่งเป็นความรู้จริง ก็คงจะได้คำตอบว่าเป็น
ความเชื่อความเห็นเสียโดยมาก คือเป็นเรื่องที่ไม่รู้ด้วยตนเอง
แต่ก็มีความเชื่อว่าตายเกิด อีกฝ่ายหนึ่งไม่เชื่อเพราะเวลาคนตาย

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

ก็ไม่เห็นมีอะไรไปเกิด สิ้นลมแล้วทุก ๆ อย่างก็ทอดทิ้งอยู่ในโลกนี้
จึงไม่เชื่อว่าตายเกิด หรือเห็นว่าตายสูญทีเดียว ด้วยความไม่รู้
นั้นแหละ ตกว่าความเชื่อไม่เชื่อหรือความเห็นอย่างไรในเรื่องนี้
เกิดขึ้นจากความไม่รู้ แล้วก็ถึงความเห็นเอาเองอย่างคาดคะเน
หรือเดา เหมือนอย่างเข้าไปในห้องมืดสนิทมองไม่เห็นอะไรเลย
คนหนึ่งเชื่อว่า ห้องนั้นมีคนซ่อนอยู่ อีกคนหนึ่งไม่เชื่อว่า มี ทั้งสอง
คนมีระดับเท่ากัน คือมองไม่เห็นเหมือนกัน ใช้ความคาดคะเนหรือ
เดาเอาเช่นเดียวกัน

สรุปความในตอนนี้น่า เรื่องตายเกิดหรือไม่เกิด ใคร
จะเชื่อหรือไม่อย่างไรไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าความจริงเป็น
อย่างไร ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่เกิด ปัญหาจึงมีว่า ใครจะเป็น
ผู้บอกได้ จะรู้จริงได้อย่างไร ตอบได้ว่า ผู้บอกมีอยู่แล้ว คือ
พระพุทธเจ้า ท่านตอบไว้ในหลักอริยสัจสี่ ถอดความมาสั้น ๆ
ว่า มีตัณหา (ความอยาก) ก็มีชาติ (ความเกิด) สิ้นตัณหาก็กิน
ชาติ ถอดคำออกมาให้เข้าใจเรื่องนี้ว่า ยังมีตัณหา ตายแล้วเกิดอีก
สิ้นตัณหาแล้วไม่เกิด ท่านบอกไว้ดังนี้ แต่จะรู้จริงด้วยตนเอง

คต. พ. ๑๙๗๖

ได้นั้น มีผู้แนะนำว่าต้องทำสมาธิจนได้ดวงตาชั้นใน มองเห็นความจริงได้ด้วยตนเอง จึงจะสิ้นสงสัย ถ้ายังไม่ได้ดวงตาชั้นใน อย่างดีก็ต้องอาศัยศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าไปก่อน

ในครั้งพุทธกาล มีแม่ทัพใหญ่ผู้หนึ่งชื่อท่านสีหะไปเฝ้า กราบทูลถามว่า จะทรงอาชญาบัญญัติแสดงผลทานที่มองเห็นได้ในปัจจุบันได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่าได้ คือ ๑. เป็นที่รักของชนมาก ๒. เป็นที่คบหาของคนดี ๓. มีเสียงพูดถึงในทางดีงาม ๔. ถ้าเจ้าหมู่คนชั้นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลทานที่มองเห็นได้ในปัจจุบัน และ ๕. ตายไปสุคติ (ไปดี) โลกสวรรค์ ข้อหลังนี้เป็นผลภายใน ท่านแม่ทัพสีหะกราบทูลว่า ๔ ข้อตนไม่ต้องถึงความเชื่อต่อพระพุทธเจ้าเพราะรู้ได้ด้วยตนเอง ส่วนข้อหลังไม่รู้ แต่ก็ถึงความเชื่อต่อพระพุทธเจ้าในข้อนั้น ท่านแม่ทัพเป็นทหาร กราบทูลตรง ๆ รู้ว่ารู้ ไม่รู้ว่าไม่รู้ แต่ก็มีศรัทธาต่อพระพุทธองค์ มั่นคง ฉะนั้น ถึงไม่รู้แต่มีผู้รู้เป็นผู้นำทางและมีความเชื่อฟังผู้รู้ ก็ย่อมเดินถูกทางแน่

เราเกิดมาทำไม ?

เราเกิดมาทำไม ? ปัญหาที่ถกเถียงกันมานาน เพราะขณะเมื่อทุกคนเกิดนั้น ไม่มีใครรู้ มารู้เมื่อเกิดมาและพอรู้เพียงสาแล้ว ว่า มีตัวเราขึ้นคนหนึ่งในโลก แต่ทุก ๆ คนย่อมมีความไม่อยากตาย กลัวความตาย อยากจะดำรงชีวิตอยู่ยาวนาน นอกจากนี้ยังมีความอยากในสิ่งต่าง ๆ อีกมากมาย คล้ายกับว่าความที่ต้องเกิดมานี้ไม่อยู่ในอำนาจของตนเอง มีอำนาจอย่างหนึ่งทำให้เกิดมา ตนเองจึงไม่มีอำนาจ หรือไม่มีส่วนที่จะตั้งวัตถุประสงค์แห่งความเกิดของตนว่า เกิดมาเพื่อทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือเพื่อเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ คุณคล้าย ๆ กับจะเป็นตั้งที่วามานี้ ที่ว่าคล้าย ๆ ก็เพราะความไม่รู้ หรือจะเรียกว่า “อวิชชา” ก็น่าจะได้ แต่ถ้าจะยอมจนต่อความไม่รู้ ก็ดูจะมั่งง่ายมากไป น่าจะลองทำตามหลักอันหนึ่งที่ว่าอนุমানและศึกษา คือ สิ่งที่ประจักษ์แก่สายตาที่รู้ได้ง่าย แต่สิ่งที่ไม่ประจักษ์แก่สายตา

คต. พ.๕๗๗๖๒๐

ก็ใช้อนุমান โดยอาศัยการสันนิษฐานและใช้ศึกษาในถ้อยคำของท่านผู้ตรัสรู้

พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ได้ตรัสไว้แปลความว่า “ตัณหา (ความอยาก) ยังคนให้เกิด” และว่า “โลกคือหมู่สัตว์ ย่อมเป็นไปตามกรรม” ลองอนุมานดูตามคำของท่านผู้ตรัสรู้นี้ ดูในกระแสปัจจุบันก่อนว่า สมมติว่าอยากเป็นผู้แทนราษฎร ก็สมัครรับเลือกตั้งและทำการหาเสียง เมื่อได้ชนะคะแนนก็ได้เป็นผู้แทนราษฎร นี่คือการอยากเป็นเหตุให้ทำกรรม คือทำการต่าง ๆ ตั้งตั้งแต่การสมัคร การหาเสียง เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุที่ได้รับผล คือได้เป็นผู้แทน หรือแม้ไม่ได้เป็น ถ้าจะตัดตอนเอาเฉพาะความเกิดมาในช่วงแห่งชีวิตตอนนี้ ก็จะตอบปัญหาข้างต้นนั้นได้ว่า “เกิดมาเพื่อเป็นผู้แทน” ตัวอย่างนี้เป็นรายละเอียดเฉพาะเรื่อง ถ้าจะตอบให้ครอบคลุมทั้งหมดก็ควรตอบได้ว่า “เกิดมาเพื่อสนองความอยากและสนองกรรมของตนเอง” ถ้าจะแย้งว่าตอบอย่างนั้น

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

ฟังได้สำหรับกระแสชีวิตปัจจุบัน แต่เมื่อเกิดมาที่แรกยังมองไม่เห็น เพราะไม่รู้จริง ๆ ถ้าแย้งตั้งนี้ก็ต้องตอบว่า ฉะนั้น จึงว่าต้องใช้วิธีอนุมานโดยสันนิษฐาน ถ้ารู้จริงแล้วจะต้องอนุมานทำไม และก็อาศัยคำสอนของท่านผู้ตรัสรู้เป็นหลัก ดังจะลองอนุมานต่อไปว่า จริงอยู่ เมื่อเกิดมาไม่รู้ แต่เมื่อรู้ขึ้นแล้วก็มี ความกลัวตาย อยากดำรงชีวิตอยู่นานเท่านั้น แสดงว่า ทุกคนมีความอยากที่เป็นตัวต้นเหตุนี้ประจำจิตสันดาน ความอยากเกิดย่อมรวมอยู่ในความอยากดำรงอยู่นี้ เพราะความตายเป็นความสิ้นสุดแห่งชีวิตในภพชาติอื่นหนึ่ง ๆ เมื่อยังมีความอยากดำรงอยู่ประจำอยู่ในจิตสันดาน ก็เท่ากับความอยากเกิดอีก เพื่อให้ดำรงอยู่ตามที่อยากนั้น ทั้งก็ต้องเกิดตามกรรมเป็นไปตามกรรม

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า “เราเกิดมาด้วยต้นเหตุ (ความอยาก) และกรรม เพื่อสนองต้นเหตุและกรรมของตนเอง” ต้นเหตุและกรรมจึงเป็นตัวอำนาจหรือผู้สร้างให้เกิดมา ใครเล่าเป็นผู้สร้าง

ตัวอำนาจนี้ ตอบได้ว่าคือตนเอง เพราะตนเองเป็นผู้อยากเอง และเป็นผู้ทำกรรม ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ตนเองนี้แหละเป็นผู้สร้างตนเองให้เกิดมา

แต่ผู้ถือทางไสยกล่าวว่า ชีวิตของคนเรานี้ มีพรหมลิขิต คือพระพรหมกำหนด เหมือนอย่างเขียนมาเสร็จว่าจะเป็นอย่างไร แต่ผู้ถือทางพุทธมักใช้ว่า กรรมลิขิต คือกรรมกำหนดมา โดยผล ก็เป็นอย่างเดียวกัน คือมีสิ่งกำหนดให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ น่าพิจารณาว่าทางพระพุทธศาสนาแสดงไว้จริง ๆ อย่างไร

ได้มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า “มา กตเหตุ ย่าถือว่า เพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้ทำไว้” คืออย่าถือว่าทุก ๆ อย่างที่จะได้รับ มีเพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้ทำไว้แล้ว เพราะถ้าถืออย่างนั้น ก็จะต้องทำอะไรขึ้นใหม่ รออยู่เฉย ๆ อย่างเดียวเพื่อให้ กรรมเก่าสนองผลต่าง ๆ ขึ้นเอง ถือเอาความตั้งนี้ก็เท่ากับไม่ให้ ถือกรรมลิขิตนั่นเอง

ศต. พระพุทธเจ้า

มีปัญหว่า ถ้าเช่นนั้นพระพุทธศาสนาแสดงเรื่องกรรมไว้ทำไม พิจารณาดูจะตอบได้ว่า แสดงเรื่องกรรมไว้เพื่อให้รู้ว่ากรรมเป็นเหตุให้วิบากคือผล ตั้งแต่ให้ถือกำเนิดเกิดมา และติดตามให้ผลต่าง ๆ แก่ชีวิต ทำนองกรรมลิขิตนั้นแหละ แต่กระบวนการของกรรมที่ทำให้มีผลซับซ้อนมาก ทั้งเกี่ยวกับเวลาที่กรรมให้ผล และข้อที่สำคัญที่สุดคือเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคลในปัจจุบัน คือทางพระพุทธศาสนาสอนให้ไม่เป็นที่มาของกรรมเก่า เช่นเดียวกับให้ไม่เป็นที่มาของต้นเหตุ แต่ให้ละกรรมชั่ว กระทำกรรมดี และชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์สะอาดตามหลักพระโอวาท ๓ หรือกล่าวโดยทั่วไป มีกิจอะไรที่ควรทำก็ทำโดยไม่ต้องนั่งรอนอนรอผลของกรรมเก่าอะไร

ความพิจารณาเพื่อให้รู้กรรมและผลของกรรมนั้น ก็เพื่อให้จิตเกิดอุเบกขา ในเวลาที่เกิดเหตุการณ์เหลือที่จะช่วยแก่ทั้งคนที่เป็นที่รักและที่ชัง กับเพื่อจะได้ปฏิบัติตนตามหลักพระโอวาท ๓ ซ้อนั้น ทั้งคนเรามีจิตใจที่เป็นต้นเดิมของกรรมทุกอย่าง ไม่ว่าเก่า

ศต. พหุพหุ

หรือใหม่ เพราะจะต้องมีจิตเจตนาขึ้นก่อนแล้วจึงทำกรรมอะไร
ออกไป ฉะนั้นจึงสามารถและทำอธิษฐาน คือตั้งใจว่าจะประสงค์
ผลอันใด เมื่อประกอบกรรมให้เหมาะแก่ผลอันนั้น ก็จะได้รับความสำเร็จ
และจึงสามารถตอบปัญหาว่า “เราเกิดมาทำไม” ได้
อีกอย่างหนึ่งว่า “เราเกิดมาตามที่ตั้งใจไว้ว่าจะมาทำ” เป็นอันไม่
พ้นไปจากคำตอบที่ว่า “เราเกิดมาเพื่อสนองของัตถาและกรรมของ
ตนเอง” แต่คนดี ๆ ย่อมมีอธิษฐานใจที่ดี ตั้งพระโพธิสัตว์ทรง
อธิษฐานพระหทัยเพื่อบำเพ็ญพระบารมี ความเกิดมาของพระองค์
ในชาติทั้งหลาย จึงเพื่อบำเพ็ญบารมีคือความดีต่าง ๆ ให้บริบูรณ์

**อันที่จริง ทุก ๆ คนมีสิทธิ์ที่จะถือว่าตนเกิดมาเพื่อ
บำเพ็ญความดีให้มากขึ้น และสามารถที่จะบำเพ็ญความดีได้**

ความสำนึกเข้าใจตนเองไว้ว่า “เราเกิดมาเพื่อทำความ
ดี” ดังนี้ ย่อมมีประโยชน์ไม่มีโทษ เพราะจะทำให้ชวนชวน
ทำความดีและศึกษาเพิ่มความรู้ของตนอยู่เสมอ แต่ชีวิตของ

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

คนเรายังเฝ้าอยู่ด้วยกรรมเก่า และยังเฝ้าอยู่ด้วยกิเลสในจิตใจ
สิ่งที่ทุกคนได้มา ตั้งต้นแต่ร่างกายและชีวิตนี้ เป็นวิบากคือ
ผลของกรรมและกิเลสของตนเอง แต่ยังมีอีกส่วนหนึ่ง คือ
ความดีที่แต่ละคนได้อบรมสั่งสมมา อันเรียกว่า “บารมี” คือ
ความดีที่เก็บพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจะส่งเสริมจิตใจให้เกิด
ความเห็นที่ถูกต้องและดำเนินไปในทางที่ถูก

ท่านกล่าวไว้ว่า มนุษย์เราเกิดมาด้วยอำนาจของกุศล
คือกุศลจิตและกุศลกรรม ไม่ว่าจะเกิดมาชาติไหนอย่างไร เพราะ
มนุษย์ภูมิเป็นผลของกุศล ทุกคนจึงเชื่อว่ามกุศลหนุนให้มาเกิด
ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า มนุษย์ ที่แปลอย่างหนึ่งว่า
ผู้มีใจสูง คือมีความรู้สูง ดังจะเห็นได้ว่า คนเรามีปัญญาสูงกว่า
สัตว์ดิรัจฉานมากมาย สามารถรู้จักเปรียบเทียบในความดี
ความชั่ว ความควรทำไม่ควรทำ รู้จักละอาย รู้จักเกรง รู้จัก
ปรับปรุงสร้างสรรค์สิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” “อารยธรรม”
“ศาสนา” เป็นต้น แสดงว่ามีความดีที่ได้สั่งสมมา โดยเฉพาะ

ปัญญา เป็นรัตนอันส่องแสงสว่างนำทางแห่งชีวิต ถึงดังนั้น
คนเราก็น่ามีความมืดที่มากำบังจิตใจให้เห็นผิดเป็นชอบ
ความมืดที่สำคัญนั้นก็คือ กิเลสในจิตใจและกรรมเก่าทั้งหลาย

อะไรคือกรรมเก่า ? ไม่มีอธิบายอื่น จะอธิบายอย่าง
มองเห็น เช่นพระพุทธรูปที่ตรัสไว้ความว่า “กรรมเก่า คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และมนะ (ใจ)” กล่าวคือร่างกายที่ประกอบ
ด้วยอายตนะทั้งหกนี้แหละเป็นตัวกรรมเก่า เป็นกรรมเก่าที่ทุก ๆ
คนมองเห็น นอกจากนี้ ยังเป็นวัตถุที่ตั้งแห่งกรรมใหม่ทั้งปวง
อีกด้วย เพราะกรรมที่สร้างขึ้นในปัจจุบันจะเป็นกายกรรม วาจากรรม
มโนกรรมก็ตาม ก็อาศัยกรรมเก่านี้แหละเป็นเครื่องมือกระทำ
ทั้งกรรมเก่านี้ยังเป็นชนวนให้เกิดเจตนาที่ทำกรรมใหม่ ๆ
ทั้งหลายด้วย เพราะตา หู เป็นต้น มิใช่จะมีได้เฉย ๆ ต้องดู
ต้องฟัง แล้วก็ก่อกิเลส เช่น ราคะ (ความติดความยินดี)
โทสะ (ความขัดเคือง) โมหะ (ความหลงโหล) ให้เกิดขึ้น

ศด. พระพุทธเจ้า

ขณะที่ร่างกายเจริญในวัยหนุ่มสาว ซึ่งกล่าวได้ว่า กรรมเก่ากำลังเติบโตเป็นหนุ่มสาว ตา หู เป็นต้นก็ยิ่งเป็นสื่อแห่งราคะ โทสะ และเป็นสื่อแห่งกรรมต่าง ๆ ตามอำนาจของจิตใจที่กำลังละเล็งหลง จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมปกครอง จะปล่อยเสียหาได้ไม่ ถ้าตนเองควบคุมตนเองได้ ก็เป็นวิเศษที่สุด แต่ถ้าควบคุมตนเองไม่ได้ ก็ต้องมีผู้ใหญ่ เช่น มารดาบิดาและผู้ใหญ่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องควบคุม ให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีงาม ให้เกิดความสำนึกว่า “เรานี้เกิดมาเพื่อทำความดี”

ศต. พหุพหุ

ภาพชีวิตของแต่ละคน

คำว่า “ชีวิต” มิได้มีความหมายเพียงความเป็นอยู่แห่งร่างกาย แต่หมายถึงความสุขความทุกข์ความเจริญความเสื่อมของบุคคลในทางต่าง ๆ ด้วย บางคนมีปัญหาว่า จะวาดภาพชีวิตของตนอย่างไรในอนาคต หรืออะไรควรจะเป็นจุดหมายของชีวิต และจะไปถึงจุดที่มุ่งหมายนั้นหรือที่นี้กวาดภาพไว้นั้นด้วยอะไร ปัญหาที่ถามคลุมไปดังนี้ น่าจะตอบให้ตรงจุดเฉพาะบุคคลได้ยาก เพราะไม่รู้วาทแห่งชีวิตของแต่ละบุคคลตามที่กรรมกำหนดไว้เป็นอย่างไร และถ้ากวาดภาพของชีวิตอนาคตไว้เกินวิสัยของตนที่จะพึงได้พึงถึง แบบที่เรียกว่าสร้างวิมานบนอากาศ ก็จะเกิดความสำเร็จขึ้นมาไม่ได้แน่ หรือแม้กวาดภาพชีวิตไว้ในวิสัยที่จะพึงถึง แต่ขาดเหตุที่จะอุปการะให้ไปถึงจุดหมายนั้นก็ยากอีกเหมือนกันที่จะเกิดเป็นความจริงขึ้นมา

ศด. ๗๔๗๗๖๖

ภาพของชีวิตที่วาดไว้ก็จะเทียบได้กับแบบแปลนของ
สิ่งที่จะสร้างขึ้นในกระต่ายพิมพ์เขียว คนที่ไม่มีบ้านคิดจะสร้างบ้าน
อยู่ของตนเอง จะต้องมีที่ทางมีทุนก่อสร้าง ที่แรกก็จะต้องมี
แบบแปลนในแผ่นกระต่ายตามที่ตนชอบ แต่ก็ต้องตามควรแก่
กำลังทรัพย์ของตน ถ้าอยากจะได้บ้านที่ใหญ่โตเกินกำลังมากไป
ก็จะทำไม่ได้แน่ แต่ตัวอย่างนี้มีจุดมุ่งหมายชัดเจนอยู่แล้วว่า
จะสร้างบ้าน ส่วนปัญหาข้างต้นที่ว่าอะไรควรจะเป็นจุดหมายของ
ชีวิตนั้น ยังไม่มีจุดหมายชัดเจน จึงว่าเป็นปัญหาที่ถามคลุมตอบ
ได้ยาก เหมือนอย่างจะถามว่า จะสร้างอะไรจึงจะดี ซึ่งตอบได้ยาก
ถ้ามีจุดหมายแน่นอนว่าจะสร้างบ้านอยู่ ก็พอจะช่วยกันคิดว่า
จะสร้างแบบไหน ด้วยเครื่องอุปกรณ์อะไรบ้าง

อันจุดหมายแห่งชีวิตของคนนั้นมีต่าง ๆ กัน บางคนมี
จุดหมายของตนเอง คือมีความคิดเองว่าจะเรียนจะทำงานอะไร
ทางไหน บางคนมีผู้อื่น เช่น ผู้ปกครองหรือมิตรสหายแนะนำ

ศต. ๗๕๑๗๖๕๐

บางคนก็เ็นไปตามที่คิดไว้ตั้งแต่ต้น บางคนก็เ็นไปในทางอื่น เพราะมีเหตุการณ์บางอย่างมาทำให้เปลี่ยนไปเสีย

เมื่อเร็ว ๆ นี้มีนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากที่แห่งหนึ่ง พร้อมกันเมื่อหลายปีมาแล้ว นิตมาบำเพ็ญกุศลพร้อมกันใน วัดหนึ่ง บัดนี้นักเรียนเหล่านั้นมีอายุเกิน ๖๐ ด้วยกันแล้ว ที่รับราชการก็เกษียณอายุราชการแล้ว และก็ไม่ใช่นักเรียนแล้ว ต่างได้ผ่านการสร้างชีวิตของตนมาด้วยกันแล้ว มีอายุแห่งชีวิต อยู่ในระยะพักในบั้นสุดท้าย กล่าวได้ว่าทุกคนได้มาถึงจุดสูงสุด แห่งการสร้างชีวิตของตนแล้ว จะสร้างให้ดียิ่งขึ้นไปอีกก็คง ไม่ได้มากเท่าไร ลองสำรวจดูแต่ละคนมีทางชีวิตไปคนละทาง คือทำงานต่าง ๆ กันไปถึงระดับที่สูงต่ำต่าง ๆ กัน ทั้งทางทรัพย์ ทางยศทางเกียรติชื่อเสียง ชีวิตจริงของแต่ละคนเมื่ออายุหลังจาก ๖๐ ปี ย่อมเป็นเครื่องตัดสินว่า ภาพของชีวิตที่วาดไว้เมื่อเป็น นักเรียนนั้นผิดหรือถูกเพียงไหน

ศด. ๗๕๗๗๖๐

ภาพชีวิตที่ทุกคนวาดไว้เมื่อเป็นเด็กหรือในวัยรุ่น กับชีวิตจริงเมื่ออายุ ๖๐ อาจต่างกันมาก ทุกคนขณะอยู่ในวัยเด็กหรือในวัยรุ่นอาจจะวาดภาพชีวิตอนาคตของตนเองไว้ด้วยตนหรือบางที่ผู้ใหญ่ช่วยคิดแนะนำให้ โดยปกติก็ต้องสังเกตดูสติปัญญาความถนัดความชอบ และต้องพิจารณาถึงกำลังสนับสนุนต่าง ๆ ตลอดจนถึงอริยาศัย นิสัย การศึกษาตั้งแต่ในเบื้องต้นคือประถมศึกษากับมัธยมศึกษา เป็นเครื่องช่วยชี้บอกได้ว่าทางอนาคตจะไปได้อย่างไร ผู้ที่มีพื้นสติปัญญาต่ำ เรียนได้แค่ประถมศึกษา ก็จะต้องไปทำงานด้านใช้กำลังกายมากกว่าใช้สมอง แต่เมื่อจบอาชีพถูกทาง มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บหอมรอมริบ ก็อาจตั้งตัวได้ดีเหมือนกัน ผู้ที่มีสติปัญญาปานกลาง เรียนได้จบมัธยมศึกษาหรือเรียนจบทางการช่างเป็นต้นต่าง ๆ ก็สามารถทำงานใช้วิชาได้บ้าง เมื่อตั้งใจทำการงานให้ดีและประพฤติตนดีดังกล่าว ก็ตั้งตนได้ดีตามสภาพ ส่วนผู้ที่มีสติปัญญาดี ทั้งมีปัจจัยสนับสนุน เรียนสำเร็จอุดมศึกษาทางใดทางหนึ่ง

จะสามารถทำงานได้ประณีตกว่า อาจตั้งตนได้ดีมาก แต่ความ
สำเร็จผลอย่างนั้น นอกจากต้องอาศัยกำลังสติปัญญาวิชา
ความรู้ดังกล่าว ยังต้องอาศัยปัจจัยอุปถัมภ์อย่างอื่นอีก ฉะนั้น
คนที่บรรลุความสำเร็จ เช่น เป็นพ่อค้าใหญ่ เป็นข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ เป็นฆราวาสที่มั่งคั่งมีฐานะมั่นคง เป็นต้น จึงมิใช่
เป็นผู้ที่มาจากมหาวิทยาลัย จากวิทยาลัยเทคนิค หรือจาก
โรงเรียนมัธยมเสมอไป ใครจะถึงความสำเร็จแค่ไหนเพียงไหนนั้น
เมื่อได้ผ่านบางตอนของชีวิตไปแล้ว ก็พอจะคาดคะเนเอาได้ว่า
จะไปได้สูงเพียงไหน เว้นไว้แต่มีเหตุพิเศษทั้งในด้านสนับสนุน
ทั้งในด้านคัดค้าน เช่น บางคนถูกล็อตเตอรี่ที่ ๑ ก็เปลี่ยนเป็นมั่งมี
ขึ้นทันที หรือบางคนกำลังจะดี แต่มีเหตุมาคัดค้าน เช่น ประสบ
อุบัติเหตุหรือมีโรคภัยมาคัดค้าน จึงเป็นเหตุคัดค้านผลดีที่น่าจะได้

มีเรื่องเล่าเกี่ยวแก่ผู้ที่เรียกได้ว่าตายฟรี คือตายเปล่าอยู่
รายหนึ่งว่า มีคนผู้หนึ่งซื้อล็อตเตอรี่ไว้ฉบับหนึ่ง ต่อมาล็อตเตอรี่
ออก ปรากฏว่ารางวัลที่ ๑ ตรงกับเลขล็อตเตอรี่ที่ผู้นั้นซื้อเก็บไว้

ศด. ๗๕๗๗๖๖

เขาเห็นตัวเลขเข้าก็ตีใจจนสิ้นใจไปในขณะนั้นเอง แต่ความจริง เขาหาได้ถูกรางวัลที่ ๑ ไม่ เพราะล็อตเตอรี่ที่เขาซื้อไว้ ไซ่งวดที่ ออกคราวนั้น เหตุการณ์พิเศษต่าง ๆ เช่นนี้มีอยู่เหมือนกัน

ฉะนั้น ชีวิตจริงของทุก ๆ คน จึงไม่แน่นอนอย่างที่คาดคิดไว้ หรืออย่างที่น่าจะเป็น เมื่อถึงเข้าแล้วนั้นแหละจึงเป็นการแน่นอน เหมือนอย่างเมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว จึงจะรู้ว่าความเจริญทางราชการของตนไปได้สูงแค่ไหน ทั้งนี้ก็ต้องเว้นแต่ท่านผู้รู้ แต่ท่านผู้รู้ไม่ต้องการชีวิตเหมือนอย่างที่คุณเป็นอันมากต้องการแล้ว

ชีวิตต้องการอะไร

ชีวิตนี้ต้องการอะไร ? อาจจะเป็นปัญหาเดียวกับปัญหาที่ว่าควรจะวาดภาพชีวิตอนาคตอย่างไร หรืออาจจะต่างกันก็ได้ สุดแต่ความประสงค์ของผู้ถาม อาจจะมีมุ่งถึงผลทางวัตถุหรือทางโลกทั่ว ๆ ไปก็ได้ อาจจะมีหมายถึงผลที่พิเศษไปกว่านั้นก็ได้

ว่าถึงผลทางวัตถุหรือทางโลกทั่ว ๆ ไป ทุกคนก็น่าจะมีทางของตน หรือมีความคิดเห็นของตนเอง เกี่ยวแก่การเรียน อาชีพการงาน เป็นต้น แต่ถ้าหมายถึงผลที่พิเศษไปกว่านั้นก็น่าคิดว่า นอกจากสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นบุคคลเป็นวัตถุเป็นชื่อเสียง เป็นต้นที่โลกต้องการแล้ว ชีวิตนี้ต้องการอะไรอีก เพราะสิ่งที่โลกต้องการทั้งปวงก็คล้าย ๆ กัน เช่น ต้องการวิชา ต้องการอาชีพ ต้องการภริยาสามี ต้องการบุตรบุตรี ต้องการทรัพย์ ต้องการยศ ต้องการชื่อเสียง เป็นต้น เช่นเดียวกับชีวิตต้องแก่เจ็บตาย ซึ่งเหมือนกันทุก ๆ ชีวิต

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

ชีวิตและเหตุการณ์ของชีวิต ทำให้คนมีความเห็นต่อชีวิตต่าง ๆ กัน บางคนเริ่มเรียงยิบติดอยู่กับชีวิต มักจะเป็นคนวัยรุ่นกำลังมีร่างกายเจริญ มองเห็นอะไรในโลกยิ้มแย้มแจ่มใสไปทั้งนั้น บางคนระทมอยู่กับชีวิตจนถึงคิดหนีชีวิตก็มี เพราะความไม่สมหวังน้อยหรือมาก บางคนก็เฉย ๆ ต่อชีวิต แต่มีไข้เฉย เพราะรู้สัจจะของชีวิต หากเฉย ๆ เพราะไม่รู้ ทั้งไม่ต้องการที่จะศึกษาเพื่อรู้ จึงอยู่ไปทำไปตามเคยวันหนึ่ง ๆ โดยมากน่าจะอยู่ในลักษณะนี้ ไม่รู้จะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์อะไรมากนัก เพราะไม่อยากจะคิดรู้อะไรมากนัก หรือเพราะไม่มีอะไรจะทำให้เป็นสุขหรือเป็นทุกข์มากนัก สรุปลงว่ายินดีต่อชีวิตบ้าง ยินร้ายต่อชีวิตบ้าง หลงงมง่าย เช่น ที่มีความเฉย ๆ เพราะไม่รู้ดังกล่าวนั้นบ้าง คนทั่ว ๆ ไปย่อมเป็นดังนี้ จะต้องพบทั้งความยินดีทั้งความยินร้าย ทั้งความหลงใหลในชีวิต จะต้องพบทั้งสุขทั้งทุกข์ ทั้งได้ทั้งเสีย ขณะเป็นเด็กหรือเป็นวัยรุ่นอาจจะมีสุขมีสนุกรื่นเริงมาก แล้วจะค่อย ๆ พบทุกข์เข้ามาแทนสุข น้อย

คต. ๗๔๗๗๖๖

หรือมากตามวัยที่เพิ่มขึ้น ตามเหตุการณ์ในชีวิตที่ต้องการพบมากขึ้น จะต้องพบทั้งความยิ้มแย้มทั้งความระทม หรือจะต้องทั้งหัวเราะทั้งร้องไห้ นั่นแหละเป็นชีวิตหรือเป็นโลก

ว่าถึงชาวโลกทั่วไป เมื่อได้มีประสบการณ์จากโลกทั้งสองด้านแล้ว จึงจะรู้จักโลกดีขึ้น แต่ก็มียู่สองจำพวกเหมือนกัน คือ พวกหนึ่งแพ้โลก คือต้องเป็นทุกข์น้อยหรือมาก ไม่สามารถจะแก้ทุกข์ได้ คล้ายกับรอให้โลกช่วย คือให้เหตุการณ์ข้างดีตามที่ปรารถนาเกิดขึ้น อีกพวกหนึ่งไม่แพ้โลก คือไม่ยอมเป็นทุกข์ ถึงจะต้องเป็นทุกข์บ้างอย่างสามัญชน ก็ไม่ยอมให้เป็นมากหรือเป็นนานนัก พยายามแก้ทุกข์ได้ ไม่ต้องรอให้เหตุการณ์ข้างดีที่ปรารถนาต้องการเกิดช่วย ซึ่งเป็นการไม่แน แต่ทำความรู้จักโลกนั้นแหละให้ดีขึ้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ เช่นว่า “สูงมากดูโลกนี้... ที่พวกคนเขลาติดอยู่ แต่ผู้รู้หาซึ้งอยู่ไม่” คือศึกษาทำความเข้าใจที่ไม่ติดข้องให้เกิดขึ้น ด้วยปล่อยโลกลงให้

ศด. ๗๕๙๗๖๖๖

เป็นไปตามวิถีของโลก เหมือนอย่างไม่คิดตั้งดวงอาทิตย์ให้หยุดหรือให้กลับ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ หน้าที่ของบุคคลคือตั้งใจให้หยุดหรือให้กลับจากกิเลสและความทุกข์ ให้ดำเนินไปในทางที่ดี ไม่ยอมพ่ายแพ้แก่ชีวิตและโลก

คนเราต้องพบชีวิต หมายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ตามที่ปรารถนาไว้ก็มี ที่มิได้ปรารถนาก็มี ว่าถึงปัญหาที่ว่าคนเราควรจะวาดภาพชีวิตอนาคตของตนอย่างไรหรือจะให้ชีวิตเป็นอย่างไร ถ้าตอบตามวิถีชีวิตทั่วไป ก็คงจะว่าจะให้เป็นชีวิตที่บริบูรณ์ด้วยผล ตามที่ปรารถนากันทางโลกทั่วไปนี้แหละรวมเข้าก็คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเรียกว่าโลกธรรม (ธรรมคือเรื่องของโลก) ส่วนที่น่าปรารถนาพอใจ แต่ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า จะต้องพบชีวิตส่วนที่มิได้ปรารถนาอีกด้วย คือส่วนที่ตรงกันข้ามรวมเข้าก็คือ ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ชีวิตของทุกคนจะต้องพบกับโลกธรรมทั้งสองฝ่ายนี้อยู่ด้วยกัน

คำว่า โลกธรรม พุท่ง่าย ๆ ก็คือ ธรรมดาโลก เพราะ
ขึ้นชื่อว่าโลกย่อมมีธรรมดาเป็นความได้ความเสียหรือความสุข
ความทุกข์เช่นนั้น สิ่งที่ได้มาบางทีรู้สึกทำให้ความสุขมากเหลือเกิน
แต่สิ่งนั้นเองกลับให้ความทุกข์มากก็มี พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัส
ชี้ให้เห็นทุกข์ไว้ก่อน ดังเช่นเมื่อมีเทพมากล่าวคาถาแปลความว่า
“ผู้มีบุตรย่อมบันเทิงเพราะบุตร ผู้มีโคย่อมบันเทิงเพราะโค
นรชนย่อมบันเทิงเพราะทรัพย์สมบัติ ผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติย่อมไม่
บันเทิง” พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก้ว่า “ผู้มีบุตรย่อมโศกเพราะบุตร
ผู้มีโคย่อมโศกเพราะโค นรชนย่อมโศกเพราะบุตร ผู้ไม่มีทรัพย์
สมบัติ (เป็นเหตุก่อกิเลส) ย่อมไม่โศก” คำของเทพดากล่าวได้ว่า
เป็นภานิตทางโลก เพราะโลกทั่วไปย่อมเห็นดังนั้น ส่วนคำของ
พระพุทธเจ้ากล่าวดำได้ว่าเป็นภานิตทางธรรม แต่ก็เป็นความจริง
เพราะเป็นธรรมดาโลก ที่จะต้องพบทั้งสุขและทุกข์ที่แผ่เกิดจาก
สิ่งเดียวกัน ฉะนั้น ทุก ๆ คนผู้ต้องการโลก คือ ปรรณนาจะ
ได้สิ่งที่น่าปรารณนา หรือต้องการที่จะให้เป็นไปตามปรารณนา

ศด. พระพุทธเจ้า

ก็ควรต้องการธรรมอีกส่วนหนึ่งที่จะเป็นเครื่องช่วยรักษาตน
ทั้งในคราวได้ ทั้งในคราวเสีย

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุก ๆ คน
ตรงจุดนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้พิจารณาว่า สุขหรือทุกข์
ข้อนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา แต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นของไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ คือแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เมื่อพิจารณาอยู่ดังนี้
จนเกิดปัญญาเห็นจริง สุขหรือทุกข์นั้น ๆ ก็จะไม่ตั้งครอบงำจิต
อยู่ได้ ผู้ที่มีปัญญาพิจารณาเห็นจริงอยู่ดั่งนั้น จะไม่ยินดีใน
เพราะสุข จะไม่ยินร้ายในเพราะทุกข์นั้น ๆ ความสงบจิตซึ่งเป็น
ความสุขจะมีได้ด้วยวิธีนี้

ศึกษาชีวิตทั้งสองด้าน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แปลความว่า “ความโศกย่อมเกิดจากสิ่งเป็นที่รัก ภัยคือความกลัว ย่อมเกิดจากสิ่งเป็นที่รักสำหรับผู้ที่ไม่มีความโศก ภัยจักมีแต่ที่ไหน” พระพุทธภาษิตนี้ คุณด้ายกับมองในทางร้ายว่า สิ่งเป็นที่รักจะเป็นแหล่งเกิดแห่งความโศกและภัยเสมอ แต่ก็ เป็นความจริงที่ความโศกและภัยทุกอย่างเกิดจากแหล่งรักทั้งนั้น ใครก็ตามที่ได้รับความสุขจากสิ่งเป็นที่รักเพียงอย่างเดียว ยังไม่ชื่อว่าได้พบโลกหรือผ่านโลกทั้งสองด้าน ต่อเมื่อได้รับความทุกข์จากสิ่งเป็นที่รักอีกอย่างหนึ่ง จึงจะชื่อว่า ได้ผ่านพบโลกครบสองด้าน เป็นโอกาสที่ทำให้รู้จักโลกดีขึ้น

อันที่จริงชีวิตที่ดำเนินผ่านสุขทุกข์ต่าง ๆ ในโลก หรือผ่านโลกที่มีทั้งสุขทั้งทุกข์ เทียบกับการศึกษาให้เกิดเจริญปัญญาขึ้นอยู่เสมอ อาจจะมีการหลงผิดไปในบางคราว ก็ไม่ใช่

ศต. ๗-๘๗๖๖๖

ตลอดไป และทุกคนที่เกิดมามีพื้นปัญญาที่จะเพิ่มเติมขึ้น
ได้เสมอ ทั้งปัญญาที่จะเป็นปัญญาที่สมบูรณ์ขึ้น ก็เพราะรู้ทั้ง
สองด้าน คือรู้ทั้งสุขทั้งทุกข์ ถ้ารู้จักแต่สุข ไม่รู้จักทุกข์ ก็ยังไม่ใช่
ปัญญาสมบูรณ์ จะรู้จักทุกข์ได้ก็ต้องประสบกับความทุกข์ และ
ดูเข้าไปที่ทุกข์ หรือดูเข้ามาที่จิตใจอันมีทุกข์ว่า จิตใจนี้มีทุกข์
ดูอาการจิตใจที่มีทุกข์ว่าอย่างไร อาการคือแห่งผากใจ ปราศจาก
ความสดชื่น เหมือนอย่างต้นไม้เหี่ยว คร่ำครวญใจด้วยความ
คิดถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้วหรือถึงสิ่งที่ยังไม่มีมาถึง ไขว่คว้าในสิ่งที่
สิ้นไปหายไปแล้ว เหมือนอย่างไล่จับเงา หรือกลัวสิ่งที่ยังอยู่ว่า
จะหายไปเสีย หรือกลัวว่าอะไรที่น่ากลัวจะเกิดขึ้น ตรอมใจไม่มี
ความผาสุก คับแค้นใจเหมือนอย่างถูกอัดถูกบีบ อาการใจเหล่านี้
แสดงออกมาให้เห็นทางกายอันเป็นเรือนอาศัยของจิตใจ อวัยวะ
ทางกายที่บ่งบอกใจอย่างดีที่สุด คือดวงตาและสีหน้า ดวงตาจะเศร้า
สีหน้าจะหมอง ร่าเริงการหัวไปจะงุบ อาการทางกายเหล่านี้กล่าว
ได้ว่าเป็นผลพลอยเสีย ดูอาการจิตใจที่มีทุกข์ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ

ศต. ๗-๘๗๗๖๖๖

ดูให้เห็นชัด ให้คล้ายกับส่องกระจกเห็นเงาหน้าของตนชัดเจน แล้วศึกษา คือพยายามค้นหาความจริงในจิตใจของตนเองต่อไปว่า เป็นอาการประจำหรือเป็นอาการจร เทียบอย่างเป็นโรคประจำหรือเป็นโรครจร มีอะไรเป็นเหตุเป็นสมุฏฐาน จะเห็นว่าเป็นอาการจร เพราะแต่ก่อนนี้ไม่เคยมีเคยเป็น เคยมีแต่อาการที่เป็นความสุขอันตรงกันข้าม ถึงอาการที่เป็นความสุขก็เหมือนกัน คือเป็นอาการจร เพราะก่อนแต่นั้นก็ไม่เคยมีเคยเป็น ได้แก่เมื่อเป็นเด็กยังไม่มีอาการจิตใจเช่นนี้ มาเริ่มมีขึ้นตั้งแต่เมื่ออย่างเข้า ครุณวัย เริ่มมีสิ่งเป็นที่รักขึ้น ตั้งแต่หนึ่งสิ่งสองสามสิ่ง เป็นต้น เมื่อศึกษาจิตใจของตนเองไปดังนี้ จักได้พบสัจจะขึ้นสมจริงตาม พระพุทธพยากรณ์ นี่แหละเป็นเหตุเป็นสมุฏฐาน

การหัดศึกษาให้รู้จักกระบวนแห่งจิตใจของตนเองนั้น เป็นข้อที่ควรทำ ทั้งในคราวมีสุขและในคราวมีทุกข์ เหตุแห่งสุขและทุกข์ ข้อที่สำคัญก็คือสิ่งที่เป็นที่รัก ในขณะที่มีสุขจะยกไว้ก่อน จะกล่าวแต่ที่มีทุกข์ ให้รวมใจดูที่ตัวความทุกข์ที่กำลัง

ศด. ๗๔๗๗๖๖๖

เสวยอยู่ ดูอาการของจิตที่เป็นทุกข์ว่าเป็นอย่างไร ห่อเหี่ยว
อย่างไร มีอาการเศร้าหมองอย่างไร ห่อเหี่ยวอย่างไร หมตรส
หมดความสำราญอย่างไร ดูความคิดว่าในขณะที่จิตเป็นทุกข์
เช่นนี้ จิตมีความคิดอย่างไร คิดถึงอะไร ก็จะได้รู้ว่าการคิดถึงเรื่อง
ที่ทำให้ทุกข์นั้นแหละ เพราะจิตผูกอยู่กับเรื่องนั้นมาก ความผูกจิต
มีมากในเรื่องใด ก็ตั้งจิตให้คิดถึงเรื่องนั้นมาก และเป็นทุกข์มาก
ฉะนั้น ความทุกข์จึงเป็นผลตามความผูกจิต (สังโยชน์) ซึ่งคอย
ตั้งจิตให้คิดไปถึงเรื่องที่ผูกไว้ใจ

อันที่จริงเรื่องที่ผูกใจไว้นี้ มิใช่เฉพาะแต่สิ่งที่เป็นที่รัก
เท่านั้น ถึงสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็ผูกใจไว้เหมือนกัน จึงเกิดความชบใจ
และความไม่ชบใจ ถ้าไม่มีความผูกใจไว้เสียเลย ก็จะไม่มีความรัก
คือที่รักก็ไม่มี ที่ไม่รักก็ไม่มี ตลอดถึงความยินดีในร้ายก็จะไม่มี

ตามที่กล่าวมานี้เป็นกระบวนการทางจิต กล่าวสั้นคือความ
ผูกจิตอยู่กับเรื่อง (อันเรียกว่าอารมณ์) ที่ทุก ๆ คนประสบพบผ่าน

คต. พ. ๑๙๖๕

มาทางอายตนะมี ตา หู เป็นต้น และความคิดที่ถูกตั้งให้คิดไปใน
เรื่องที่ผูกใจอยู่เสมอ ถ้าเป็นเรื่องของสิ่งที่เป็นที่รักและไม่เป็นไป
ตามที่ปรารถนาต้องการ ยิ่งคิดไปก็ยิ่งเป็นทุกข์ไป จิตครุ่นคิดไป
ด้วยเสวยทุกข์ไปด้วย “หยุดคิดได้เมื่อใด ก็หยุดทุกข์ลงเมื่อนั้น”

คำว่า หยุดคิด หมายถึงหยุดคิดถึงเรื่องที่ทำให้เป็นทุกข์
ถ้ากล่าวดังนี้แก่ใคร ก็น่าจะได้รับตอบว่า สำหรับหลักการที่ว่านั้น
ไม่เถียง แต่ทำไม่ได้ คือจะห้ามมิให้คิดไม่ได้ ถ้าแย้งดังนี้ ก็ต้อง
รับรองว่าห้ามไม่ได้จริง ด้วยเหตุที่ยังความผูกจิตอยู่ในเรื่องนั้น
ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ความผูกจิตไว้นี้เอง คอยตั้งจิตให้คิด
ไปในเรื่องที่ผูกไว้ เป็นดังนี้จนกว่าจะปล่อยความผูกนี้ได้ ถ้าว่า
ดังนี้ ก็น่าจะถูกประท้วงอีกว่าปล่อยไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่รัก
ซึ่งเป็นที่รัก และสามัญชนทั่วไปก็จะต้องมีสิ่งเป็นที่รัก เช่น จะต้อง
มีพ่อแม่ลูกหลานเป็นต้นที่เป็นที่รัก เมื่อมีขึ้น จิตใจก็จะต้องผูกพัน
ที่เรียกว่าความผูกจิต จึงไม่สามารถจะปล่อยได้ ถ้ามีการประท้วง
ดังนี้ ก็ตอบชี้แจงได้ว่า รับรองว่าสามารถแน่ ถ้าลองปฏิบัติดู

ศด. พระพุทธเจ้า

ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะความผูกพันแห่งจิตใจ
นี้เป็นกิเลส เพื่อที่จะชี้ให้เห็นหน้าตาให้ชัดขึ้น พระพุทธเจ้าได้ตรัส
ไว้ในธรรมบท แปลความรวมกันว่า “ความโศก ความกลัว
เกิดจากความรัก ความยินดี ความใคร่ (กาม) ความอยาก
(ตัณหา) สำหรับผู้ที่พ้นแล้วจากความรัก ความยินดี ความใคร่
(กาม) ความอยาก (ตัณหา) จะไม่มีความโศก ความกลัวจักมี
แต่ที่ไหน”

สิ่งอันเป็นที่รักของชีวิต

คนทั่วไปนั้นย่อมมีความรัก ความยินดี ความใคร่ ความอยาก ว่าถึงความรักเพียงข้อเดียวก่อน ทุก ๆ คนก็มีอยู่ในบุคคลและในส่วนต่าง ๆ มาก เช่น บุตรธิดารักมารดาบิดา มารดาบิดารักบุตรธิดา สามีก็รักภรรยา ภรรยาก็รักสามี แต่มักจะลืมนึกถึงอีกผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่รักของตนเองอย่างลึกซึ้งคือตนเอง คือลืมนึกรักตนเอง คิดดูให้ดีจะเห็นว่า ตนเป็นที่รักยิ่งของตนเองอยู่แล้ว ดังที่มีเรื่องเล่าว่า

ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกา เทวีของพระองค์ว่า ใครเป็นที่รักของพระนางยิ่งกว่าตนเอง (ของพระนาง) พระนางกราบทูลว่าไม่มี แล้วกราบทูลถามพระราชอาชเรณีย์ว่า ใครเป็นที่รักของพระองค์ยิ่งกว่าพระองค์เอง ตรัสตอบว่าไม่มีเช่นเดียวกัน พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลข้อที่ตรัสได้ตอบกันนี้

ศต. พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสอุทานขึ้นในเวลานั้นว่า “ตรวจดูด้วยใจไปทุกทิศแล้ว ก็ไม่พบผู้ที่เป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหน คนเป็นที่รักมากของคนอื่น ๆ อย่างนั้น เพราะเหตุนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

พระพุทธอุทานนี้ตรัสสอนให้คิดถึงใจเราเทียบกับใจเขาดังที่กล่าวกันว่า นำใจเขามาใส่ใจเรา เพื่อจะได้สังวรจากการทำที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น แต่ก็เป็นการรับรองข้อที่พระนางมัลลิกากราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นว่า ไม่มีใครจะเป็นที่รักของตนยิ่งกว่าตน และพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระธรรมบทว่า “ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก พึงรักษาตนไว้ให้ดี บัณฑิตพึงประคับประคองตนตลอดยาม (คือวัน) ทั้งสามยามใดยามหนึ่ง” นี่เป็นพระพุทธโฆสาวาทรัสเตือนไว้เพื่อมิให้หลงลืมตนเองไปเสีย หน้าที่ของตนนั้นจะต้องรักษาประคับประคองตนเองไว้ให้ดี

ควรสังเกตว่า พระพุทธองค์มิได้ตรัสสอนว่า จงรักตน หรือควรรักตนหรือต้องรักตน เพราะตนเป็นที่รักของตนอยู่แล้ว

แก่ทุก ๆ คน คือทุก ๆ คนต่างรักตนเองอยู่ด้วยกันแล้วและรัก
ยิ่งกว่าสิ่งอื่นหรือใครอื่นทั้งหมด เมื่อมีความจริงอยู่ดังนี้ จึงไม่
จำเป็นจะต้องตรัสสอนให้รักตนเข้าอีก แต่ตรัสสอนให้ทำความรู้
ตักกล่าวและให้รักษาดนให้ดี

คิดดูอีกสักหน่อย เมื่อเกิดมาก็มาคนเดียว คราวจะ
ตายไปก็คงไปคนเดียวอีกเหมือนกัน บุคคลและสิ่งทั้งปวง
แม้จะเป็นที่รักยิ่งนัก ก็เกิดขึ้นหรือมาพบกันเข้าในภายหลัง และ
มีอยู่เฉพาะในชีวิตนี้ ไม่มีที่จะไปด้วยกันกับตนในภพหน้า สิ่งที่
จะไปด้วยคือบุญหรือบาปที่ทำไว้เอง แม้ในชีวิตนี้ก็มิใช่ว่า
จะร่วมสุขร่วมทุกข์ไปด้วยกันทุกอย่าง เช่น ถึงคราวเจ็บก็ต้อง
เจ็บเอง ใครจะเจ็บแทนกันหาได้ไม่ ตนเองเท่านั้นต้องร่วมสุขทุกข์
กับตนเองตลอดไป ในคราวเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกนี้ โลกหน้า
ในมนุษย์ ในนรก ในสวรรค์ ตลอดถึงนิพพาน ก็เป็นเรื่องของ
ตนเองผู้เดียวทั้งหมด พิจารณาให้ตระหนักในความจริงดังนี้
จะช่วยถอนความผูกใจเป็นทุกข์ออกได้บ้างไม่มากนักขอ

ศต. พระพุทธเจ้า

ในครั้งพุทธกาล เมื่อพระเจ้ามหากัปปิยะทรงสละราชสมบัติ เสด็จออกจากรัฐของพระองค์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ประทานอุปสมบทให้เป็นภิกษุแล้ว ฝ่ายพระเทวีของพระองค์มีพระนามว่าอโนชา ได้เสด็จติดตามไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงสอคล้ายพระเนตรหาพระราชาว่าจะประทับอยู่ที่ไหน ในหมู่พระพุทธรูปที่นั่น แวดล้อมพระพุทธรูปองค์อยู่นั้น เมื่อไม่ทรงเห็นก็กราบทูลถามพระพุทธรูปว่า ได้ทรงเห็นพระราชาบ้างหรือ พระพุทธรูปก็ได้ตรัสถามว่า ทรงแสวงหาพระราชาประเสริฐหรือว่าแสวงหาพระองค์เอง (ตน) ประเสริฐ พระนางทรงได้สติกราบทูลว่า แสวงหาตนประเสริฐ ทรงสงบพระทัยฟังธรรมได้ ครั้นทรงสดับธรรมไป ก็ทรงเกิดธรรมจักขุคือดวงตาเห็นธรรม ที่เรียกว่าธรรมจักขุนี้ มีแสดงไว้ในที่อื่นว่า คือเกิดดวงตาเห็นธรรมขึ้นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความ

ดับไปเป็นธรรมดา” ได้แก่ เห็นธรรมตาที่เป็นของคู่กัน คือเกิดและดับ จะกล่าวว่าเห็นความดับของทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมาก็ได้

ชีวิตนี้เรียกได้ว่าเป็นความเกิดสิ่งแรก ซึ่งเป็นที่เกิดของสิ่งทั้งหลายในภายหลัง ก็ต้องมีความดับ สิ่งที่ได้มาพร้อมกับชีวิตก็คือตนเอง นอกจากตนเองไม่มีอะไรทั้งนั้น สามเณรียนบุตรธิดาทรัพย์สินเงินทองไม่มีทั้งนั้น เรียกว่าเกิดมาตัวเปล่ามาตัวคนเดียว พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “คนแต่เป็นคติ (ที่ไปหรือการไป) ของตน” ในเวลาดับชีวิต ก็ตนเองเท่านั้นต้องไปแต่ผู้เดียวตามกรรม ทั้งทุกสิ่งไว้ในโลกนี้ แม้ชีวิตร่างกายนี้ก็นำไปด้วยไม่ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลผู้จะต้องตาย ทำบุญและบาปทั้งสองอันใดไว้ในโลกนี้ บุญบาปทั้งสองนั้นเป็นของผู้นั้น ผู้นั้นพาเอาบุญบาปทั้งสองนั้นไป บุญบาปทั้งสองนั้นติดตามผู้นั้นไปเหมือนอย่างเงาที่ไม่ละตัว”

ศด. พระพุทธเจ้า

ก็เมื่อตนเองเป็นผู้มาคนเดียวไปคนเดียว เมื่อมาก็มาตามกรรม เมื่อไปก็ไปตามกรรม ถึงผู้คนที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นใครทั้งนั้น คือจะเป็นสามีภริยา เป็นบุตรธิดา เป็นญาติมิตรหรือแม้แต่เป็นศัตรู ต่างก็มาคนเดียวตามกรรม ไปตามกรรม ฉะนั้นก็ควรที่จะต้องรักตนสงวนตนแสวงหาตน มากกว่าที่จะรักจะสงวนจะแสวงหาใครทั้งนั้น

คำว่า **แสวงหาตน** เป็นคำมีคติที่ซึ่ง คิดพิจารณาให้เข้าใจให้ดี จะบังเกิดผลดียิ่งนัก แต่ที่จะเริ่มแสวงหาตนได้ ก็ต้องได้สติย้อนมานึกถึงตนในทางที่ถูกที่ควร และคำว่า แสวงหาตนหาได้มีความหมายว่าเห็นแก่ตนไม่ เพราะผู้เห็นแก่ตน หาใช่ผู้ที่แสวงหาตนไม่ กลายเป็นแสวงหาสิ่งที่มีใช้ตนไปเสีย

แง่คิดเกี่ยวกับชีวิต

อันเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้นแก่ชีวิต มีอยู่เป็นอันมากบังเกิดขึ้นโดยไม่รู้ไม่คิดมาก่อน แต่เมื่อเป็นเหตุการณ์ที่จะต้องเกิดก็เกิดขึ้นจนได้ ถ้าหากใครมองดูเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างขบถ เล่น ๆ ไม่จริงจัง ก็ไม่เกิดทุกข์เดือดร้อน หรือจะเกิดบ้าง ก็เกิดอย่างเล่น ๆ ถ้าจะหนีเหตุการณ์เสียบ้าง ก็เหมือนอย่างหนีไปเที่ยวเล่น หรือไปพักผ่อนเสียครั้งคราวหนึ่ง

คนเรานั้นเมื่อเห็นว่าที่ใดมีทุกข์ ก็จะต้องหนีไปให้พ้นจากคนหรือเหตุการณ์ที่ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้น ฉะนั้น ถ้าแต่ละคนได้ระลึกถึงข้อนี้ ก็ควรจะไม่ประพฤติหรือกระทำการก่อทุกข์ให้แก่กัน ทั้งนี้ด้วยความสำนึกตนและประพฤตินให้อยู่ในขอบเขตที่สมควร

เรื่องอะไรสมควรอะไรไม่สมควรนั้น ถ้าคนเรามีสติ รู้จักตนตามเป็นจริง ไม่หลงตน ไม่ลำเอียงแล้ว ก็จะรู้ได้โดยง่าย บางทีหลอกคนอื่นได้ แต่หลอกตนเองหาได้ไม่ เช่นคนที่

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

รู้อยู่ว่าตนเองเป็นอย่างไร แต่เที่ยวพูดโอ้อวดคนอื่นว่าวิเศษต่าง ๆ บางทีหลอกตนเองให้หลงไปสนิท แต่หลอกคนอื่นไม่ได้ เช่นคนที่หลอกหาได้มีความวิเศษอันใดไม่ แต่เข้าใจตนเองว่าวิเศษแล้วแสดงตนเช่นนั้น ส่วนคนอื่นเขารู้ว่าเป็นอย่างไร จึงหัวเราะเอะหากได้มองดูความเป็นไปต่าง ๆ กันของคนในทางที่น่าหัวเราะตังนี้ ก็น่าจะมีทุกชั้นน้อยลง การมองดูคนอื่นนั้นผู้มองดูตนเองไม่ได้ เพราะตนเองต้องรับผิดชอบต่อตนเองโดยตรง ส่วนคนอื่นเขาก็ต้องรับผิดชอบต่อดัวเขาเอง เรื่องความรับผิดชอบนี้ บางทีก็นึกไปไม่ออกว่า ได้ทำอะไรไว้ จึงต้องรับผิดชอบเช่นนี้ เช่นต้องรับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต

ในฐานะเช่นนี้ ผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าย่อมใช้ศรัทธาความเชื่อในกรรมและผลของกรรม ทำกรรมที่ผิดไว้ก็ต้องรับผิดชอบตรง ๆ ทำกรรมที่ชชอบไว้ก็ต้องรับผิดชอบต่าง ๆ จะเลือกเอาอย่างไรอย่างหนึ่งหาได้ไม่ เมื่อยอมรับกรรมเสียได้ตังนี้ ก็จะมีใจกล้าหาญเป็นอะไรเป็นกัน ไม่กลัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และเมื่อเหตุการณ์

ศต. พุทธพจน์

ต่าง ๆ เกิดขึ้น จะแก้อย่างไร ศิษย์ของพระพุทธเจ้าย่อมแก้ด้วยสติและปัญญา เพื่อให้เป็นผู้ชนะด้วยความดี

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “พึงชนะคนตระหนี่หรือความตระหนี่ด้วยการให้” นี่เป็นวิธีเอาชนะวิธีหนึ่ง ใครเป็นคนมีความตระหนี่และความโลภ ก็คือตัวเราเองหรือคนอื่นก็ได้ ถ้าเป็นตัวเราเอง ก็จะต้องเอาชนะด้วยการให้ พยายามให้ตัวเราเองเป็นผู้ให้ ถ้าเป็นคนอื่น ก็อาจเอาชนะเขาด้วยการให้ได้เหมือนกัน เช่น ให้สิ่งที่เขาต้องการ เขาก็พอใจ แล้วให้สิ่งที่เราต้องการ บางทีก็ซื้อเขาได้ด้วยกาไรให้ทรัพย์ ผู้ที่มีจิตใจสูงบางคนสละให้ยิ่งกว่าเขาขอเป็นทานอย่างสูง ที่ทำให้เป็นที่พิศวงแก่คนอื่น ๆ ว่าทำไมจึงให้ได้

คนยอมปฏิบัติตามระดับของจิตใจ ไม่สามารถจะทำให้ต่ำกว่าระดับของตนได้ แต่คนนี้นั้นพระยอมรักษา ดังภาษิตว่า **“ธรรมแลยอมรักษายู่ประพฤติธรรม”** ศิษย์ของพระพุทธเจ้าย่อมมีศรัทธาอยู่อย่างมั่นคงดังนี้ และยอมปฏิบัติตนเป็นผู้ถือหลักออกอยู่เสมอ โดยเฉพาะเป็นผู้ถือหลักออกทางใจ จึงไม่เป็นทุกข์

ศต. ๗-๘ พุทธศักราช

อันเรื่องของชีวิต บางคราวก็ดูเป็นของเปิดเผยง่าย ๆ บางคราวก็ดูลึกถึบ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต บางอย่างก็เกิดตามที่ต้องการให้เกิด บางอย่างก็เกิดขึ้นโดยคนมิได้เจตนาให้เกิด แต่ผลทุก ๆ อย่างย่อมมีเหตุ ถ้าได้รู้เหตุที่เป็นของเปิดเผย ส่วนที่ว่ลึกลึบก็เพราะไม่รู้เหตุ จู่ ๆ ก็เกิดผลขึ้นเสียแล้ว เช่น ไม่ได้คิดว่าพรุ่งนี้จะไปข้างไหน ครั้นถึงวันพรุ่งนี้เช้า ก็ต้องไปด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบัดเดี๋ยวนั้น ว่าถึงคนทั่วไปแล้ว เรื่องของพรุ่งนี้เป็นเรื่องลึกลึบ เพราะต่างก็ไมรู้พรุ่งนี้ของตนเองจริง ๆ ถึงวันนี้เองก็รู้อยู่เฉพาะปัจจุบันคือเดี๋ยวนี แต่อนาคตหารู้ได้ไม่ว่าต่อไปแม้ในวันนี้จะเกิดอะไรขึ้นบ้าง

คนเรามีความคิดหวังกันไป ซึ่งจะคิดอย่างไรก็คิดได้ และก็อาจจะทำให้ได้ผลตามที่คิด แม้คนที่คิดทุจริต ก็อาจได้ผลจากการทำทุจริต คนที่ประทุษร้ายมิตรหรือคนดีคนบริสุทธิ์ ก็อาจได้รับผลจากการทำนั้น เช่น ได้ทรัพย์สินเงินทอง วันนี้นั้นจน แต่พรุ่งนี้มั่งมีขึ้น ขวนให้เคลิบเคลิ้มไปไม่น้อย และคนเป็นอันมาก

ศต. พหุพหุ

ก็ดูเหมือนจะเคลิ้มไปในผลที่ล่อใจเช่นนั้นง่าย จนถึงบางทีคนที่เคย
ตรงก็กลับคด เคยเป็นมิตรก็กลับเป็นศัตรู เพราะมุ่งแต่จะได้เป็น
ประมาณ เพราะความกลัวต่อวันพรุ่งนี้หรือโลกต่อวันพรุ่งนี้ บางที
ก็เพื่อตนหรือเพื่อผู้อื่นที่ตนรักใคร่ วันพรุ่งนี้อาจจะรวยขึ้นจริง
แต่วันพรุ่งนี้มีไหมมีเพียงวันเดียว ผู้ที่คิดให้ยาวออกไปอีกหลาย ๆ
พรุ่งนี้ จึงน่าจะระตุคใจ และถ้าใช้ความคิดให้มากสักหน่อย
เช่นว่า น่าจะอายุไหมที่ไปช่วงชิงของของผู้อื่น ยิ่งถ้าผู้อื่นนั้นเป็น
คนดีคนบริสุทธิ์ ก็ยิ่งน่าระอาใจ เพราะคนดีอย่างที่เราเรียกว่า
ใจพระนั้นย่อมถือว่า “แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร” จึงเป็นผู้ยอมให้
แก่ผู้ที่ต้องการ แม้จะต้องเสียจนหมดสิ้น ก็ยังดีกว่าจะเป็นทุกข์
มาก เพราะเหตุที่จะต้องแก่งแย่ง จะคิดเอาเปรียบนั้นไม่ต้องพูดถึง
เพียงคิดให้พอเสมอกันก็ไม่ประสงค์จะได้เสียแล้ว คนดีที่มีใจ
เช่นนี้ ไม่มีประทุษร้ายจิตต่อใครเลยแม้แต่น้อย ใครต้องการจะเอา
เปรียบเมื่อใด ก็ได้เปรียบเมื่อนั้น แต่ข้อที่สำคัญ หากไปกระทบคนดี
มีใจพระนั้น มิใช่จะได้เปรียบอย่างง่ายตายอย่างเดียว ยังได้กรรม

คต. ๗-๑๗๖๑

ที่หนักด้วย คือได้บาปหนักหนา คิดเขาเปรียบคนที่คิดเขาเปรียบ
ด้วยกันยังบาปน้อยกว่า เพราะมีใจเป็นอกุศลเสมอกัน **ข้อที่ว่า
เป็นบาปหนักหนานั้น คือกกระดับแห่งจิตใจของตนเองลงไป
ให้ต่ำทรมาน ไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงนรกหรือผลอะไรที่คอยจะค้ำอยู่**

ระดับของคนแม้เพียงคนสามัญย่อมมียุติธรรมตามควร
ไม่ต้องการเสียเปรียบ ไม่ต้องการเขาเปรียบใคร ไม่รังแกข่มเหง
ผู้อื่น ไม่ต้องพูดถึงมิตรหรือผู้มีคุณมีอุปการะแก่ตน ซึ่งจะต้องมี
ความซื่อตรงต่อมิตร มีความกตัญญูต่อผู้มีคุณโดยแท้ คนบาป
หนักก็คือ คนที่มีระดับแห่งจิตใจต่ำลงไปกว่านี้ พระพุทธเจ้าทรง
ปรารภคนที่มีระดับจิตใจต่าง ๆ กันนี้ จึงตรัสว่า “**ความดีอันคนดี
ทำงานง่าย แต่คนชั่วทำงานยาก ส่วนความชั่วอันคนชั่วทำงานง่าย แต่คนดี
ทำงานยาก**”

เมื่อนั่งรถไปตามถนนสายต่าง ๆ ถึงตอนที่ที่มีสัญญาณ
ไฟเขียวแดง จะพบว่าถูกไฟแดงที่ต้องหยุดรถ มากกว่าไฟเขียวซึ่ง
แล่นรถไปได้ นานักว่าการดำเนินทางชีวิตของทุกคน มักจะต้อง

พบอุปสรรคที่ทำให้การทำงานต้องชะงัก หากเทียบกับทางโปร่งน้ำจะต้องพบความติดขัดมากกว่าที่จะปลดปล่อยไปได้ทีเดียว บางครั้งอาจต้องประสบเหตุที่น่าตกใจว่าจะล้มเหลวหรือเสียหายมากคล้ายอุบัติเหตุของรถที่วิ่งไปในถนน คนที่อ่อนแอยอมยอมแพ้ อุปสรรคง่าย ๆ ส่วนคนที่เข้มแข็งยอมไม่ยอมแพ้ เมื่อพบอุปสรรคก็แก้ไขไป รักษาการงานหรือสิ่งที่มุ่งจะทำได้ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น ถืออุปสรรคเหมือนอย่างสัญญาณไฟแดงที่จะต้องพบเป็นระยะ ถ้ากลัวจะต้องพบสัญญาณไฟแดงตามถนนซึ่งต้องหยุดรถ ก็จะไปช้าไหนไม่ได้ แม้ในการดำเนินทางชีวิตก็ฉนั้น ถ้ากลัวจะต้องพบอุปสรรค ก็ทำอะไรไม่ได้ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนไว้แปลความว่า “คนพึงพยายามร่ำไปจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์ที่ต้องการ”

ความไม่สำเร็จและความพินิจต่าง ๆ อาจมีได้เหมือนกัน เมื่อได้ใช้ความพยายามเต็มที่แล้วไม่ได้รับความสำเร็จก็ไม่ควรเสียใจ ควรคิดปลงใจลงว่า เป็นคราวที่จะพบความไม่สำเร็จใน

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

เรื่องนี้ ทั้งไม่ควรจนปัญญาที่จะคิดแก้หรือทำการอย่างอื่นต่อไป เพราะการงานที่จะพึงทำให้เกิดผลนั้นมีอยู่เป็นอันมาก ดังคำว่า “ทรัพย์นี้มีไถล ใครปัญญาไว หาได้นาน” วิสัยคนมีปัญญาไม่ อับจนถึงกับไปคิดแย่งทรัพย์ของใคร คนที่เหี้ยมลักขโมยแย่งชิง หรือทำทุจริตเพื่อได้ทรัพย์ ล้วนเป็นคนอับจนปัญญาที่จะหาใน ทางสุจริตทั้งนั้น ส่วนความพิบัติต่าง ๆ นั้น เมื่อไม่ประมาทยัง ต้องพบ ก็แปลว่าถึงคราวหรือที่เรียกว่าเป็นกรรม เช่น ถูกไฟไหม้ หรือถูกเสียหายต่าง ๆ

เรื่องของกรรมที่หมายถึงกรรมเก่า เป็นแรงดันที่สำคัญ อย่างหนึ่ง กรรมเก่าที่ทำไว้ไม่ดีย่อมเป็นแรงดันให้พบผลที่ไม่ดี กรรมเก่าที่ทำไว้ดีเป็นแรงดันให้พบผลที่ดี แต่ยังมีแรงดันอีก อย่างหนึ่งที่ส่งเสริมหรือต้านทาน คือกรรมใหม่ที่ทำในปัจจุบัน ถ้ากรรมปัจจุบันไม่ดีเป็นแรงดันโต้แรงดันของกรรมเก่าที่ดี ส่งเสริมแรงดันของกรรมเก่าที่ไม่ดีด้วยกัน ถ้ากรรมปัจจุบันดี ก็เป็นแรงดันโต้แรงดันของกรรมเก่าที่ไม่ดี ส่งเสริมแรงดันของ

คต. พค. พุทฺธพจนฺโธ

กรรมเก่าที่ดีด้วยกัน ความที่จะโตกันหรือส่งเสริมกันได้เพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับระดับของกำลังที่แรงหรืออ่อนกว่ากันเพียงไร

คติทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า “บาปกรรมที่บุคคลใด ทำไว้แล้ว บุคคลนั้นย่อมละได้ด้วยกุศล” ฉะนั้น ผู้ที่มีศรัทธาใน กรรมหรือในบุญบาป จึงทำการที่ดีอยู่เสมอ และมีจิตใจเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เพราะได้เห็นแล้วว่าบุญช่วยได้จริงและช่วยได้ทันเวลา ผลที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่าง ๆ กันเป็นเครื่องพิสูจน์ ความจริง เรื่องบุญบาปซึ่งจะเห็นกันได้ในชีวิตนี้

ชีวิตของทุก ๆ คนที่ผ่านพ้นไปรอบปีหนึ่ง ๆ นับว่าเป็น ลากอย่างยิ่ง เมื่อถึงวันเกิดบรรดาผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงถือเป็นปรารภเหตุทำบุญน้อยหรือมาก เพื่อฉลองอายุที่ผ่านมาและ เพื่อความเจริญอายุ พร้อมทั้งวรรณ สุข พล ยิ่งขึ้น ความเจริญ อายุ วรรณ สุข พล เป็นพรที่ทุก ๆ คนปรารถนา แต่พรเหล่านี้ หาได้เกิดขึ้นด้วยลำพังความปรารถนาเท่านั้นไม่ ย่อมเกิดขึ้นจาก การทำบุญ ฉะนั้น คนไทยเราส่วนมากจึงยินดีในการทำบุญ และ

ศต. พุทธพจน์

ยินดีได้รับพรอนุโมทนาจากพระสงฆ์หรือผู้ใหญ่ ยินดีรับประพรม
น้ำพระพุทธมนต์ในที่สุดแห่งการทำบุญ ถือว่าเป็นสิริมงคล

พิจารณาถึงพฤติกรรมในเรื่องนี้โดยตลอดแล้ว จะเห็น
ว่าพึงเป็นสิริมงคลจริง เพราะสารสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่ว่าได้
ทำบุญแล้ว คำอวยพรต่าง ๆ จึงตามมาทีหลัง สนับสนุนกันให้
จิตใจมีความสุขขึ้นในปัจจุบันทันที ความสุขอันบริสุทธิ์นี้แหละคือ
บุญ ซึ่งมีพุทธภาษิตตรัสไว้แปลความว่า “ท่านทั้งหลายอย่ากลัว
ต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข” หมายถึงความสุข
ที่บริสุทธิ์คือความสุขอันเกิดจากกรรมที่บริสุทธิ์ ซึ่งก็เรียกว่าบุญ
เช่นเดียวกัน

อีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แปลความว่า “ผู้ที่ได้
ทำบุญไว้บนเตียงเบิกบาน เพราะเห็นความบริสุทธิ์แห่งกรรมของตน
ผู้ที่ได้ทำบาปไว้อับเศร้า เพราะเห็นความเศร้าหมองแห่งกรรมของ
ตน” อันกรรมที่บริสุทธิ์เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์ เพราะสงบความ
โลภโกรธหลง ประกอบด้วยธรรมมีเมตตากรุณา เป็นต้น จะเห็น

ศต. พหุพหุ

ได้จากจิตใจของผู้ที่ทำการบริจาคในการบุญต่าง ๆ ของผู้ที่รักษาศีลและอบรมจิตกับปัญญา

ใคร ๆ ที่เคยทำทาน รักษาศีล และอบรมจิตกับปัญญา ดังกล่าว ย่อมจะทราบได้ว่ามีความสุขอย่างไร ตรงกันข้ามกับจิตที่เราร้อนด้วยกิเลสต่าง ๆ และแม้จะได้อะไรมาด้วยกิเลส มีความสุขตื่นเต้น ลองคิดดูให้ดีแล้วจะเห็นว่าเป็นความสุขจอมปลอม เพราะเป็นความสุขของคนที่ยังหลงไปแล้วเหมือนความสุขของคนที่ถูกเขาหลอกลวงนำไปทำร้าย ด้วยหลอกให้ตายใจและตีใจด้วยเครื่องล่ออย่างใดอย่างหนึ่ง คนที่ตายใจเสีย เพราะเหตุนี้ คือคนที่ประมาทไปแล้ว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนประมาทแล้วเหมือนคนตาย” ไม่อาจจะเห็นสิ่งจริงตามธรรมของพระพุทธเจ้า อาจคัดค้านคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ อย่างที่คิดว่าตนฉลาด ไม่มีอะไรจะช่วยบุคคลประเภทนี้ได้ นอกจากการทำบุญ เพราะการทำบุญทุกครั้งไป ย่อมเป็นการพอกชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดขึ้นทุกที เหมือนอย่างการอาบน้ำ

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

ชำระร่างกายซึ่งทำให้ร่างกายสะอาดสบาย เมื่อจิตใจมีความ
สะอาดบริสุทธิ์ขึ้นตามสมควรแล้ว จะมองเห็นได้เองว่า ความสุข
ที่บริสุทธิ์แท้จริงนั้นเกิดจากกรรมที่บริสุทธิ์เท่านั้น จะได้ปัญญา
ซาบซึ้งถึงคุณพระทั้งสามว่า “**ความเกิดขึ้นของพระพุทธะ
ทั้งหลายให้เกิดสุขจริง การแสดงพระสัทธรรมให้เกิดสุขจริง
ความพร้อมเพรียงของสงฆ์คือหมู่ให้เกิดสุขจริง ความเพียร
ของหมู่ที่พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุขจริง**”

ผู้ที่มีจิตใจ กรรม และความสุขที่บริสุทธิ์ดังนี้ ชื่อว่า
ผู้มีบุญอันได้ทำแล้วในปัจจุบัน เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในตนเอง
อย่างใด ๆ หรืออะไรจะทำลายมิได้ และจะเจริญพร คือ อายู
วรรณ สุข พล ยิง ๆ ด้วยเดชบุญ

ความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็น
เหตุการณ์ส่วนตัวและส่วนรวม ตลอดจนที่เรียกว่าเหตุการณ์
ของโลก ได้เกิดขึ้นบางที่ก็รวดเร็วอย่างไม่นึก ถึงกับทำให้คน
ทั้งปวงพากันตะลึงงันก็มี เหตุการณ์ในวันนี้เป็นอย่างนี้ แต่วัน

พรุ่งนี้เล่า ยากที่จะคาดว่าจะเป็นอย่างไร วันนี้ยังอยู่ที่ ๆ พรุ่งนี้มีข่าวออกมาว่าสิ้นชีพเสียแล้วก็มี เมื่อวานนี้ระเบิดกันตามอยู่ วันนี้ประกาศออกไปว่ายุทธระเบิดส่วนใหญ่ก็มี วันพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไรอีกก็ยากที่จะทราบ *ความเปลี่ยนแปลงของโลกดังนี้* ผู้ที่ศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมไม่เห็นเป็นของแปลก ถ้าโลกจักหยุดเปลี่ยนแปลงนั้นแหละจึงจะแปลก ซึ่งไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เพราะขึ้นชื่อว่าโลกแล้วต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ที่เรียกว่าความเปลี่ยนแปลงนั้น คือเหตุการณ์อย่างหนึ่งดับไป เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งก็เกิดขึ้นแทน ฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงก็คือ ความดับ-เกิด หรือ ความเกิด-ดับ ของสิ่งทั้งหลาย นี่เป็นวิบากคือเป็นผล ถ้าเป็นผลที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่มีคำเรียกว่าปราคฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งยากจะไม่พูดถึง ในที่นี้จะพูดถึงแต่ที่เกี่ยวข้องบุคคล คือที่บุคคลก่อขึ้นเอง

อันเหตุการณ์ที่คนก่อให้เกิดขึ้นนั้น นับว่ากรรมของคน หมายความว่า การที่คนทำขึ้น ไม่ใช่หมายความว่ากรรมเก่าอะไร

ศด. พญพาส๑๑

ที่ไม่รู้ กรรมคือการที่ทำที่รู้ ๆ อยู่แน่ละ เมื่อก่อขึ้นด้วยกิเลส
ที่เป็นเหตุทำลายล้าง แต่เมื่อก่อขึ้นด้วยธรรมที่เป็นเหตุเกื้อกูล
ให้เกิดความสุข เหตุการณ์ส่วนใหญ่ของโลกนั้น มีขึ้นด้วยกิเลส
หรือกรรมของคนไม่มากนัก แต่มีผลถึงคนทั้งปวงมากมาย

ถ้าจะถามว่า กิเลสซึ่งนับว่าอธรรมกับธรรมนั้น ก่อให้
เกิดเหตุการณ์ต่างกันตรงกันข้าม ใคร ๆ ก็น่าจะมองเห็น แต่ไหน
จึงยังใช้กิเลสกันอยู่ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น ๆ จะช่วย
ให้คนใช้ธรรมกันให้มากกว่านี้มิได้หรือ

ถ้ามีคำถามมาดังนี้ ก็น่าจะมีคำถามย้อนไปบ้างว่า เมื่อ
เป็นสิ่งที่นำมามองเห็นกันง่ายดังนั้น ทำไมใคร ๆ จึงไม่สนใจที่จะ
ปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้ากันให้มากขึ้นเล่า พระพุทธศาสนา
พร้อมที่จะช่วยทุก ๆ คนอยู่ทุกขณะ แต่เมื่อใครปิดประตูใจ
ไม่เปิดรับธรรม พระพุทธศาสนาก็เข้าไปช่วยไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้
โลกจึงต้องปรวนกันลงไปด้วยกำลังต่าง ๆ แม้ฝ่ายถูกที่ควรใช้
กำลังแก้ฝ่ายผิด นับว่าเป็นเรื่องของโลก ซึ่งมิวุ่นวายมีสงบสลับ

กันไป และมนุษย์เรานั้นแม้มีกำลังกายด้อยกว่าช้างม้าเป็นต้น
แต่มีกำลังปัญญาสูงกว่า กำลังปัญญานี้เองที่สร้างแสนยานุภาพ
ได้ยิ่งใหญ่ ทั้งสร้างระบอบธรรมอย่างตวิเศษขึ้นด้วย ฉะนั้น
ในขณะที่มีจิตใจได้สำนึกได้สติขึ้น แม้จะหลังที่ตักันมาใหญ่แล้ว
ก็จะเป็นโอกาสที่มีปัญญามองเห็นธรรม และกลับมาใช้ธรรมสร้าง
ความเจริญและความสุขกันต่อไป

ศด. พญ. พญ. พญ.

จุดหมายของชีวิต

ชีวิตอันอุดม เป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าสอนให้ทุกคนปฏิบัติให้ถึง ถ้าจะตั้งปัญหาว่าอะไรคือชีวิตอันอุดม ก็น่าจะต้องพิจารณากัน คำว่า อุดม แปลว่า สูงสุด ชีวิตอันอุดมคือชีวิตที่สูงที่สุด ผลที่ปรารถนาจะได้อย่างสูงสุดในชีวิตใหม่เป็นชีวิตอันอุดม ถ้าถือเอาความปรารถนาเป็นเกณฑ์ดังนี้ ก็ตอบได้ว่าไม่ใช่เกณฑ์จัดระดับชีวิตของพระพุทธเจ้าแน่นอน เพราะแต่ละคนย่อมมีความปรารถนาต่าง ๆ กัน ทั้งเพิ่มความปรารถนาขึ้นได้เสมอ จนถึงมีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตันทา (ความอยาก) ไม่มี” เช่น บางคนอยากเรียนให้สำเร็จปริญญาชั้นนั้น ชั้นนี้ บางคนอยากเป็นเศรษฐี บางคนอยากเป็นเจ้าของอยากเป็นอธิบดี อยากเป็นผู้แทนราษฎร อยากเป็นรัฐมนตรี อยากเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น แต่คนที่มีความอยากดังนี้ จะประสบความสำเร็จดังที่อยากได้สักกี่คน ตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีจำนวน

ศด. พุทฺธพจนโก

ชั้นสูง ๆ สิ่งอื่น ๆ ไม่สำคัญ แต่ความมีวิชาสูง (ทางโลก)
จะหมายความว่าชีวิตสูงขึ้นด้วยหรือไม่

อันวิชาย่อมเป็นปัจจัยอุดหนุนชีวิตขึ้นอย่างหนึ่ง แต่จะ
ต้องมีปัจจัยอื่นร่วมสนับสนุนอีกหลายอย่าง ดังจะเห็นตัวอย่างคน
ที่เรียนมามีวิชาสูง ๆ แต่รักษาตัวไม่รอด หรือรักษาตัวให้ติดตาม
สมควรไม่ได้ ทั้งไม่ได้รับความนับถือจากคนทั้งหลายก็มีอยู่มาก
เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้จึงได้ทรงวางเกณฑ์ของชีวิตไว้
ว่า ชีวิตมี ๓ อย่างก่อน คือ **ทุชีวิต** ชีวิตชั่วร้าย หมายถึงคนที่
ใช้ชีวิตทำกรรมชั่วร้ายต่าง ๆ **โมฆชีวิต** ชีวิตเปล่า หมายถึงคน
ที่ปล่อยยให้ชีวิตล่องไปเปล่าปราศจากประโยชน์ และ **สุชีวิต**
ชีวิตดี หมายถึงคนที่ใช้ชีวิตประกอบกรรมที่ดีที่ชอบต่าง ๆ
และชีวิตดีนั่นเอง เมื่อมีมาก ๆ ขึ้น จะกลายเป็นชีวิตอุดมในที่สุด

ชีวิตอันอุดมคือชีวิตอันสูงสุด ในแง่ของพระพุทธศาสนา
คือชีวิตที่ดี อันเรียกว่าสุชีวิต หมายถึงความดีที่อาศัยชีวิต

ทำขึ้น ชีวิตของผู้ที่ทำความดีจึงเรียกว่าชีวิตดี เมื่อทำความดี ชีวิตก็สูงขึ้นมาก ทำดีที่สุดชีวิตก็สูงสุด

ที่เรียกว่าชีวิตุดมะนั้น องค์ประกอบของสิ่งที่เรียกว่าความดีในชีวิตมี ๔ ประการ คือ กรรม วิद्या คีล และ ธรรม อธิบายสั้น ๆ **กรรม** คือการงานที่ทำ หมายถึงการงานที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ **วิद्या** คือความรู้ในศิลปวิทยา **คีล** คือความประพฤติที่ดี **ธรรม** คือคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ชีวิตที่ดีจะต้องมีองค์คุณทั้งสี่ประการนี้ ชีวิตจะสูงขึ้นเพียงไร ก็สุดแต่ของคคุณทั้งสี่นี้จะสูงขึ้นเท่าไร

นึกถึงบุคคลในโลกที่คนเป็นอันมากรู้จัก เรียกว่าคนมีชื่อเสียง ลองตรวจดูว่าอะไรทำให้เขาเป็นคนสำคัญขึ้น ก็จะเห็นได้ว่า ข้อแรกก็คือกรรม การงานที่เขาได้ทำให้ปรากฏ เป็นการงานที่สำคัญในทางดีก็ได้ ในทางเลวทางร้ายก็ได้ ในทางดี เช่น คนที่ได้ทำอะไรเป็นสิ่งที่เกื้อกูลมาก ในทางชั่ว เช่น คนที่ทำอะไรที่เลวร้ายเป็นข้อฉกรรจ์ เหล่านี้เกี่ยวแก่กรรมทั้งนั้น

คต. ๗-๙๗๖๒

ไม่ต้องคิดออกไปให้ไกลตัว คิดเข้ามาที่ตนเอง ก็ให้เห็นว่า การงานของตนเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต คนเราทุกคนจะเป็นอะไรขึ้นมาก็เพราะการงานของตน เช่น จะเป็นชาวนาก็เพราะทำนา กสิกรรมเป็นการงานของตนของผู้ที่เป็นชาวนา จะเป็นพ่อค้าก็เพราะทำพาณิชยกรรมคือการค้า จะเป็นหมอก็เพราะประกอบเวชกรรม จะเป็นนักเรียนนักศึกษาก็เพราะทำการเรียน การศึกษา จะเป็นโจรก็เพราะทำโจรกรรม ดังนั้นเป็นต้น

กรรมทั้งปวงนี้ไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมเกิดจากการทำ อยู่เฉย ๆ จะเป็นกรรมอะไรขึ้นมามีได้ไหม จะเป็นกรรมชั่วก็เพราะทำ อยู่เฉย ๆ กรรมชั่วไม่เกิดขึ้นมาเองได้ แต่ทำกรรมชั่วอาจรู้สึกว่าจะทำได้ง่าย เพราะมักมีความอยากจะทำ มีแรงกระตุ้นให้ทำในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “กรรมชั่วคนชั่วทำง่าย แต่คนดีทำยาก”

ฉะนั้น ใครที่รู้สึกตนว่าทำชั่วได้ง่าย ก็ต้องเข้าใจว่า ตนเองยังเป็นคนชั่วอยู่ในเรื่องนั้น ถ้าตนเองเป็นคนดีขึ้นแล้ว

จะทำชั่วในเรื่องนั้นได้ยากหรือทำไม่ได้เอาทีเดียว ชีวิตช่วยยอมเกิดจากการทำชั่วนี้แหละ

ส่วนกรรมดีก็เหมือนกัน อยู่เฉย ๆ จะเกิดเป็นกรรมดีขึ้นมาเองหาได้ไม่ แต่อาจรู้ลึกว่าทำกรรมดียาก จะต้องใช้ความตั้งใจ ความเพียรมาก แม้ในเรื่องของกรรมดี พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ว่า “กรรมดีคนดีทำงานง่าย แต่คนชั่วทำงานยาก”

ฉะนั้น ใครที่ทำดียากในชั่วใด ก็พึงทราบว่าตนเองยังไม่ดีพอ ต้องส่งเสริมตนเองให้ดีขึ้นอีกด้วยความพากเพียรทำกรรมดีนี้แหละ ถ้าเกียจคร้านไม่ทำกรรมดีอะไร ถึงจะไม่ทำกรรมชั่ว ชีวิตก็เป็นโมฆะชีวิต คือชีวิตเปล่าประโยชน์ ค่าของชีวิตจึงมิได้ด้วยกรรมดี ทำกรรมดีมาก ค่าของชีวิตที่สูงมาก

ชีวิตของทุกคนเกี่ยวข้องกับกรรม ทั้งที่เป็นกรรมเก่า ทั้งที่เป็นกรรมใหม่ จะกล่าวว่าชีวิตเป็นผลของกรรมก็ได้

ศต. พุทธพจน์

คำว่า *กรรมเก่า กรรมใหม่* นี้ อธิบายได้หลายระยะ เช่น ระยะไกล กรรมที่ทำแล้วในอดีตชาติ เรียกว่ากรรมเก่า กรรมที่ทำแล้วในปัจจุบันชาติ เรียกว่ากรรมใหม่ อธิบายอย่างนี้อาจจะไกลมากไป จนคนที่ไม่เชื่ออดีตชาติเกิดความคลงแคลงไม่เชื่อ จึงเปลี่ยนมาอธิบายระยะใกล้ว่า ในปัจจุบันชาตินี้แหละ กรรมที่ทำไปแล้วตั้งแต่เกิดมาเป็นกรรมเก่า ส่วนกรรมที่เพิ่งทำเสร็จลงไปในใหม่ ๆ เป็นกรรมใหม่ แม้กรรมที่กำลังทำหรือที่จะทำก็เป็นกรรมใหม่

ความมีชีวิตดีหรือชั่วย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำแล้วนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ความขึ้นหรือลงแห่งชีวิต ย่อมแล้วแต่กรรม แต่ก็อาจจะกล่าวว่าย่อมแล้วแต่บุคคลด้วย เพราะบุคคลเป็นผู้ทำกรรมเป็นเจ้าของกรรม สามารถที่จะละอกุศลกรรมด้วยกุศลกรรมได้ คือสร้างกุศลกรรมขึ้นอยู่เสมอ เมื่ออกุศลกรรมมีกำลังแรงกว่า อกุศลกรรมจะตามไม่ทันหรือจะเป็นอโหสิกรรมไป

แต่ในการสร้างกุศลกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับจิตใจเป็น
ประการสำคัญ คือจะต้องมีจิตใจประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือ
ความเห็นชอบ ตั้งต้นแต่เห็นว่าอะไรเป็นบาปอกุศล อะไรเป็น
บุญกุศล ตลอดจนเห็นในเหตุผลแห่งทุกข์และความดับทุกข์ตาม
เป็นจริง ความเห็นชอบดังนี้ จะมีขึ้นก็ต้องอาศัยวิชาที่แปลว่า
ความรู้

อันคำที่หมายถึงความรู้ มีอยู่หลายคำ เช่น วิชา ปัญญา
ญาณ เฉพาะคำว่า วิชา หมายถึงความรู้ดังกล่าวก็ได้ หมายถึง
วิชาที่เรียนรู้ ดังที่พูดกันว่า เรียนวิชานั้นวิชานี้ก็ได้ ในที่นี้หมายถึง
ถึงรวม ๆ กันไป จะเป็นความรู้โดยตรงก็ได้ จะเป็นความรู้ที่เรียน
ดังที่เรียกว่าเรียนวิชาก็ได้ เมื่อหมายถึงตัวความรู้โดยตรงก็เป็น
อย่างเดียวกับปัญญา

วิชาเป็นองค์ประกอบสำคัญแห่งชีวิตอีกข้อหนึ่ง และ
เมื่อพิจารณาดูแล้ว จะเห็นว่า กรรมทุก ๆ อย่างย่อมต้องอาศัย

ศด. พระพุทธเจ้า

วิชา ถ้าขาดวิชาเสีย จะทำกรรมอะไรหาได้ไม่ คือจะต้องมีวิชา
ความรู้จึงจะทำอะไรได้ ทุกคนจึงต้องเรียนวิชาสำหรับใช้ในการ
ประกอบกรรมตามที่ประสงค์ เช่น ผู้ที่ประสงค์จะประกอบกสิกรรม
ก็ต้องเรียนวิชาทางกสิกรรม จะประกอบอาชีพทางตุลาการหรือ
ทนายความ ก็ต้องเรียนวิชากฎหมาย ดังนั้นเป็นต้น นี่เป็นวิชา
ความรู้ทั่วไป วิชาอีกอย่างหนึ่ง คือวิชาที่จะทำให้เป็นสัมมาทิฐิ
ตั้งกล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละอกุศลกรรมด้วยกุศลกรรม
และที่จะเป็นเหตุให้ละความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางใจได้ วิชาละอกุศลกรรม
และวิชาละความทุกข์ใจนี้ เป็นวิชาสำคัญที่จะต้องเรียนให้รู้
และเป็นวิชาของพระพุทธเจ้าโดยตรง ถึงจะรู้วิชาอื่นท่วมท้น
แต่ขาดวิชาหลังนี้ ก็รักษาตัวรอดได้โดยยาก

ฟังผิดที่ ชีวิตย่อมนมีภัย

ภัยของชีวิตโดยตรงคือกิเลส กล่าวอย่างสามัญ คือ โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความขัดเคือง โมหะ ความหลง เรียกกัน สั้น ๆ ว่า โลภ โกรธ หลง สำหรับภูมิคฤหัสถ์ หมายถึงที่เป็นมูลให้ประพฤติชั่ว เรียกว่า กิเลสภัย ๑ อกุศล ทุจริตบาปกรรม เรียกว่า ทุจริตภัย ๑ ทางดำเนินที่ชั่วประกอบ ด้วยทุกข์เดือดร้อน เรียกว่า ทุกขภัย ๑ ทั้งสามนี้เป็นเหตุผล เนืองกัน คือ กิเลสเป็นเหตุให้ประกอบทุจริต ทุจริตก็ส่งไปสู่ทุกข์ ภัยเหล่านี้บุคคลนั้นเองก่อขึ้นแก่ตน คือ ก่อกิเลสขึ้นก่อน แล้วก็ ก่อกรรมก่อทุกข์เดือดร้อน ทั้งนี้เพราะระลึกแล่นไปผิด จะกล่าวว่า ถึงสภาวะผิดก็ได้ คือถึงกิเลสเป็นสภาวะ ได้แก่ ระลึกแล่นไปถึงสิ่ง ที่เป็นเครื่องก่อโลภโกรธหลง เช่น แก้ว แหวน เงินทอง ลาภ ยศ เป็นต้น ที่ไม่ควรได้ควรถึงแก่ตน จะกล่าวว่าถึงลาภยศเช่นนั้นเป็น สภาวะก็ได้ ด้วยจำแนกออกเป็นสิ่ง ๆ และระลึกแล่นไปถึงบุคคล

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

ผู้มีโลกโกรทหลงว่า ผู้นั้นเป็นอย่างนั้นผู้นี้เป็นอย่างนี้และถือเอาเป็นตัวอย่าง ถึงกรรมที่เป็นทุจริตเป็นสภาวะ คือ ระวังเกินไปเพื่อฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพื่อลักขโมยฉ้อโกง เพื่อประพฤติดิฉินทางกาม เพื่อพูดเท็จ เพื่อคั่นน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทหรือระวังเกินไปในทางอบายมุขต่าง ๆ เมื่อจิตระวังเกินไปเช่นนี้ ก็เป็นผู้เข้านั่งใกล้กิเลสทุจริตนั้น ๆ ด้วยจิตก่อน แล้วก็เข้านั่งใกล้ด้วยกาย ด้วยประพฤติทุจริตนั้น ๆ ทางกายวาจาใจทางดำเนินของตนจึงเป็นทุกติตั้งแต่เข้านั่งใกล้กิเลสทุจริตในปัจจุบันนี้ทีเดียว คนเป็นผู้ก่อภัยขึ้นแก่ตนด้วยตนเอง เพราะถึงสภาวะที่ผิดดังนี้ และเพราะมีกิเลสกำบังปัญญาอยู่ จึงไม่รู้ว่า เป็นภัย ส่วนผู้ที่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสภาวะที่ระวังเกินไปของจิต ตลอดถึงนำกายเข้านั่งใกล้เป็นอุบาทถุบาติกาของพระพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ไม่ก่อภัยเหล่านี้ เพราะพระรัตนตรัยเป็นที่ระวังที่ไม่ก่อภัยทุกอย่าง จึงเป็นผู้ระมัดระวังได้

คต. พธ. พุทฺธพจน

อนึ่ง ผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะเข้า
นั่งใกล้พระรัตนตรัย ย่อมเป็นผู้ใคร่ปรารถนาธรรม ที่เรียกว่าธรรม
กามบุคคล จึงเป็นผู้พอใจชวนชวายเป็นตั้งใจสดับฟังธรรมจึงได้
ปัญญารู้ธรรมยิ่งขึ้นโดยลำดับ ความรู้ธรรมนั้น กล่าวโดยตรง
ก็คือรู้จักจะ สภาพที่จริง กล่าวอย่างสามัญ ได้แก่ รู้ว่าอะไรดีมี
คุณประโยชน์ เป็นบุญเป็นกุศล เป็นทางเจริญ อะไรชั่วเป็นโทษ
ไร้ประโยชน์ เป็นบาปเป็นอกุศล เป็นทางเสื่อมเสีย อะไรเป็นวิธีที่
จะละเลิกทางเสื่อมเสีย นั้น ๆ ดำเนินไปสู่ทางเจริญ กล่าวอีกนัย
หนึ่งก็คือรู้อริยสัจจ์ แปลว่า ของจริงของพระอริยะ คือรู้จักทุกข์
รู้จักเหตุเกิดทุกข์ รู้จักความดับทุกข์ รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความ
ดับทุกข์ หลักอริยสัจจ์นี้อาจนำมาใช้เพื่อแก้ทุกข์ในโลกได้ทั่วไป
และเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแก่ผู้ที่ยังเกลือกกลั้วอยู่
ด้วยทุกข์ และมีความปรารถนาเพื่อจะเปลื้องทุกข์ออกจากตน
เพราะหลักอริยสัจจ์เป็นหลักของเหตุผล ผลต่าง ๆ นั้นย่อมเกิด

ศด. ๗-๙๗๗๖๐

แต่เหตุ เมื่อจะเปลี่ยนแปลงผล ก็ต้องเปลี่ยนแปลงเหตุหรือ
แก้เหตุ ผู้กล่าวว่าไม่ต้องการผลอย่างนี้ ๆ แต่ยังประกอบเหตุเพื่อ
ให้เกิดผลอย่างนั้นอยู่ ไม่สามารถจะพ้นจากผลอย่างนั้นได้ เช่น
กล่าวว่าไม่ต้องการความเสื่อมทรัพย์ แต่ก็ดำเนินไปในอบายมุข
มีเป็นนักเลงการพนันเป็นต้น ก็ต้องประสบความเสื่อมทรัพย์อยู่
นั่นเอง กล่าวว่าไม่ต้องการความวิเวกขาดหมางในระหว่าง แต่ยัง
ประพฤติก่อเหตุวิเวกอยู่ ก็คงต้องวิเวกกันอยู่นั่นเอง กล่าวว่า
ไม่ต้องการทุกข์ แต่ยังประพฤติกุศลอยู่ ก็คงต้องประสบทุกข์อยู่
นั่นเอง กล่าวว่าไม่ยากแก่เจ็บตาย แต่ยังยึดถือแก่เจ็บตายเป็น
ของเราอยู่ ก็ต้องประสบทุกข์เหล่านี้อยู่นั่นเอง ทุกข์ในข้อหลังนี้
พระบรมศาสดาทรงยกแสดงเป็นทุกข์สัจจ์ในที่ทรงแสดงอริยสัจจ์
ทั่วไป และทรงยกค้นหาคือความดิ้นรนกระเสือกกระสนของใจ
เพื่อได้สิ่งที่ชอบ เพื่อเป็นนั่นเป็นนี่ เพื่อไม่เป็นนั่นเป็นนี่ ว่าเป็น
เหตุเกิดทุกข์ ยกทางมีองค์แปดมีความเห็นชอบ เป็นต้น ว่าเป็น

ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ความเห็นชอบนั้นก็คือ เห็นเหตุผล
ทั้งสองฝ่าย ตามหลักอริยสัจเจนี้แน่นอน กล่าวโดยย่อ เมื่อจะละ
ทุกข์ก็ต้องรู้จักทุกข์และปล่อยทุกข์เสีย ด้วยปัญญาที่เข้าถึงสัจจะ
คือความจริง เมื่อละทุกข์ได้ ก็ย่อมประสบความสงบสุขโดยลำดับ

ความสุขอยู่ที่ไหน ?

อันความสุขย่อมเป็นที่ปรารถนาของคนทุก ๆ คน และทุก ๆ คนย่อมเคยประสบความสุขมาแล้ว ความสุขเป็นอย่างไร จึงเป็นที่รู้จักกันอยู่ในเวลาที่กายและจิตใจอิ่มเอิบสมบูรณ์ สบาย ก็กล่าวกันว่าเป็นสุข ความสุขจึงเกิดขึ้นที่กายและจิตใจนี้เอง สำหรับกายนั้น เพียงให้เครื่องอุปโภคบริโภคพอให้เป็นไปได้ก็นับว่าสบาย แม้กายสบายดังกล่าวนานี้ ถ้าจิตไม่สบาย กายก็พลอยชubbชืดเศร้าหมองด้วย ส่วนกายเมื่อไม่สบายด้วยความเจ็บป่วย หรือด้วยความคับแค้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าจิตยังร่าเริงสบายอยู่ ก็ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์เป็นร้อนเท่าใดนัก และความไม่สบายของกายก็อาจบรรเทาไปได้ เพราะเหตุนี้ความสุขจิตสุขใจนั้นแลเป็นสำคัญ อันความสุขทางจิตใจนี้ คิด ๆ ดูก็น่าเห็นว่าหาได้ไม่ยากอีก เพราะความสุขอยู่ที่จิตใจของตนเอง จักต้องการให้จิตเป็นสุข เมื่อใดก็น่าจะได้ ใคร ๆ เมื่อคิดดูก็จักต้องยอมรับว่า น่าคิด

เห็นอย่างนั้น แต่ก็ต้องยอมจนอีกว่า สามัญชนทำไม่ได้เสมอไป เพราะยังต้องการเครื่องอุปกรณ์แห่งความสุข หรือเรียกว่า เครื่องแวดล้อมอุดหนุนความสุข มีเงินทองเครื่องอุปโภคเป็นต้น ถ้าเครื่องอุปกรณ์แห่งความสุขขาดไปหรือมีไม่เพียงพอ ก็ทำให้ เป็นสุขมิได้ นี่เรียกว่ายังต้องปลดปล่อยให้เป็นไปตามเหตุการณ์อยู่ ข้อนี้เป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้นในที่นี้จึงประสงค์ความสุข ที่มีเครื่องแวดล้อมหรือที่เรียกว่าสุขสมบัติ อันเป็นความสุข ขึ้นสามัญชนทั่วไป

คิดดูเถิน ๆ ความสุขนี้น่าจักหาได้ไม่ยาก เพราะในโลก นี้มีเครื่องอุปกรณ์แห่งความสุขแวดล้อมอยู่โดยมาก หากสังเกตดู ชีวิตของคนโดยมากที่กำลังดำเนินไปอยู่ จักรู้สึกว่าตรงกันข้ามกับ ที่คิดคาด ทั้งนี้มีใช่เพราะเครื่องแวดล้อมอุดหนุนความสุขในโลกนี้ มีน้อยจนไม่เพียงพอ แต่เป็นเพราะผู้ขาดแคลนความสุขสมบัติ ไม่ทำเหตุอันเป็นศรีแห่งสุขสมบัติ จึงไม่ได้สุขสมบัติเป็นกรรมสิทธิ์ ส่วนผู้ที่ทำเหตุแห่งสุขสมบัตีย่อมได้สุขสมบัติมาเป็นกรรมสิทธิ์

ภค. พระพุทธเจ้า

เพราะเหตุนี้ ผู้ปรารถนาสุขจึงสมควรจัดเหตุให้ได้ก่อนว่า อะไร
เป็นเหตุของความสุข และอะไรเป็นเหตุของความทุกข์ บางคน
อาจเห็นว่าเหตุของความสุขความทุกข์อยู่ภายนอก คือสุขเกิด
จากสิ่งภายนอก มีเงินทอง ยศ ชื่อเสียง บ้านที่สวຍงาม เป็นต้น
ส่วนความทุกข์ก็เกิดจากสิ่งภายนอกนั้นเหมือนกัน บางคนอาจ
เห็นว่าความสุขความทุกข์เกิดจากเหตุภายใน จักพิจารณา
ความเห็นทั้งสองนี้ต่อไป

เงื่อนไขของความสุข

สิ่งภายนอกโดยมาก ถ้าเป็นส่วนที่ดีมี เงิน ทอง ยศ ชื่อ เลี้ยง เป็นต้น ก็เป็นที่ปรารถนาตรงกันของคนเป็นอันมาก จึงต้องมีการแสวงหาแข่งขันกันโดยทางใดทางหนึ่ง เมื่อได้มาก็ให้เกิดความสุขเพราะสมปรารถนาบ้าง เพราะนำไปเลี้ยงชีพตน และผู้อื่นให้อิ่มหนำสำราญบ้าง สิ่งภายนอกย่อมอุดหนุนความสุข ฉะนั้น แต่สิ่งภายนอกเป็นของไม่ยั่งยืน แปรเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ความสุขที่เกี่ยวข้องเกาะติดอยู่ก็ต้องแปรเปลี่ยนไปตาม ความทุกข์ จึงปรากฏขึ้นติด ๆ กันไปทีเดียว ความสุขเช่นนี้เป็นความสุข ที่ลอยไปลอยมา หรือเรียกว่าเป็นความสุขถูกโป่ง และใน ความแสวงหา ถ้าไม่ได้ หรือได้สิ่งที่ไม่ชอบ ก็ให้เกิดความทุกข์ เพราะไม่สมปรารถนา อนึ่งถ้าได้สิ่งนั้น ๆ มาด้วยการกระทำที่ไม่ดี การกระทำนั้นก็จะกลายเป็นเครื่องตัดทอนตนเองอีกส่วนหนึ่ง ข้อความ ที่กล่าวมานี้แสดงว่า สิ่งภายนอกอุดหนุนความสุขสำราญให้บ้าง

ศต. ๗-๘ พฤษภาคม

แต่จัดเป็นเหตุของความทุกข์หรือ? ถ้าเป็นเหตุของความทุกข์ ผู้ที่มี
สิ่งภายนอกบริบูรณ์จักต้องเป็นสุขทุกคน แต่ความจริงไม่เป็น
อย่างนั้น ผู้ที่บริบูรณ์ด้วยสิ่งภายนอก แต่เป็นทุกข์มีถมไป
เพราะเหตุนี้ สิ่งภายนอกจึงมิใช่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ เป็นเพียง
เครื่องแวดล้อมอุดหนุนความทุกข์ดังกล่าวเท่านั้น บัดนี้ยังเหลือ
อยู่อีกความเห็นหนึ่ง ซึ่งว่าสุขทุกข์เกิดจากเหตุภายใน

อันสิ่งภายนอก มีเงิน ทอง ยศ ชื่อเสียง เป็นต้น อันเป็น
อุปกรณ์แก่ความสุข เมื่อคิดดูให้ซึ่งลงไป จักเห็นว่าเกิดจากการ
กระทำของตนเอง ถ้าตนเองอยู่เฉย ๆ ไม่ทำการงานอันเป็นเหตุ
ที่เพิ่มพูนสิ่งภายนอกเหล่านั้น สิ่งภายนอกนั้นก็จักไม่เกิดขึ้น ที่มี
อยู่แล้วก็ต้องแปรเปลี่ยนไป ถ้าไม่มีใหม่มาทดแทน ก็จักต้องหมดไป
ในที่สุด เพราะเหตุฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า สิ่งภายนอกที่เป็นอุปกรณ์
แก่ความสุขนั้น ก็เกิดขึ้นเพราะการกระทำของตนเอง ในทางธรรม
การประกอบอาชีพมีกสิกรรมพาณิชยกรรม เป็นต้นไปตามธรรมดา
ไม่เรียกเป็นการงานที่ดีหรือชั่ว แม้ชาวโลกก็ไม่เรียกผู้ประกอบการ

อาชีพไปตามธรรมดาว่าเป็นคนดีหรือเป็นคนเลว แต่หากว่ามีการทำอย่างอื่นพิเศษออกไป ถ้าต้องด้วยเนติอันงามที่เรียกกันว่าดี ถ้าไม่ต้องด้วยเนติอันงามที่เรียกกันว่าเลว ไม่ดี เพราะเหตุฉะนั้น ผู้ปรารถนาสุขเบื้องต้นจึงสมควรหมั่นประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพตามทางของตน ๆ โดยไม่ตัดรอนกัน ไม่เฉื่อยชา เกียจคร้าน และแก้ไขในการทำงานของตนให้ดีขึ้น ก็จักไม่ต้องประสบความแร้นแค้นขัดข้อง ถ้าไม่หมั่นประกอบการทำงาน เกียจคร้าน เฉื่อยชา และไม่คิดแก้ไขการทำงานของตนให้ดีขึ้น ปล่อยไปตามเรื่อง ก็อาจจักต้องประสบความยากจนข้นแค้น ต้องอกห่างเป็นทุกข์ และนั่นเป็นความผิดใหญ่ต่อประโยชน์ปัจจุบันของตนเอง

การทำอย่างหนึ่งทางธรรมเรียกว่าเป็นวิถีทางของคนฉลาดและทางโลกยกย่องนับถือว่าดี การทำอย่างนี้เรียกว่า สุจริต แปลว่า ประพฤติดี ประพฤติดีทางกาย เรียกว่ากายสุจริต ประพฤติดีทางวาจา เรียกว่าวจีสุจริต ประพฤติดีทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต กายสุจริตจำแนกเป็น ๓ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์

คำว่า ประพตติ มักจะพูดมุ่งหมายถึงการกระทำทางกาย และวาจา คำว่า ทำ ก็มีกพูดหมายถึงการทำให้ทางกาย การทำให้ทางวาจาเรียกว่าพูด การทำให้ทางใจเรียกว่าคิด ส่วนทางธรรม การทำ พูด คิด เรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า ทำหรือประพตติ และมีคำว่า กาย วาจา ใจ กำกับ เพื่อให้รู้ว่าทำหรือประพตติ ทางไหน

ทุจจริต ทางธรรมเรียกว่าไม่ดี เป็นวิถีทางของผู้ไม่ฉลาดทางโลกก็เหยียดหยามว่าเลว ไม่ดี โดยนัยนี้ จึงเห็นว่าทั้งทางโลกทั้งทางธรรม นับถือสิทธิของผู้อื่น หรือเรียกว่ำนับถือขอบเขตแห่งความสงบสุขของผู้อื่น เพราะสุจริตและทุจจริตที่จำแนกไว้ อย่างละ ๑๐ ประการนั้น โดยความก็คือ ไม่ประพฤติละเมิดสิทธิหรือไม่เบียดเบียนความสงบสุขของผู้อื่น และการประพฤติละเมิดสิทธิและความสงบสุขของผู้อื่น นั่นเอง แต่ทางโลกนับถือสิทธิของบุคคลและสัตว์เดียรัจฉานบางจำพวก ไม่นับถือบางจำพวก โดยอาศัยกฎหมายเป็นหลัก ส่วนทางธรรมนับถือทั่วไปไม่มีแบ่งแยกยกเว้น เพราะทางธรรมละเอียดยะถิระ

อนึ่ง ทุจจริต อยู่เฉย ๆ ประพฤติไม่ได้ ต้องประพฤติด้วยความชวนชววยพยายามจนผิดแผกแปลกไปจากปกติ จึงจัดเป็นทุจจริตได้ ส่วนสุจริต ประพฤติได้โดยไม่ต้องลงทุลงแรง ประพฤติไปตามปกติของตนนั้นแล ไม่ต้องทบแต่งเปลี่ยนแปลงก็เป็นสุจริตได้ เพราะเหตุนี้ เมื่อว่าทางความประพฤติ สุจริตจึงประพฤติได้ง่ายกว่า

ศด. ๗๔๗๗๖๖

เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะเหตุไรทุกข์จึงเกิดขึ้นได้ ? ข้อนี้เป็นเพราะ
ยังขาดธรรมในใจเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ความประพฤติก็น่าเป็นไป
ตามใจของตนเอง ผู้รักษาศีลหรือประพฤติสุจริต หรือแม้ประพฤติ
กฎหมายของบ้านเมือง ถ้าไม่มีธรรมอยู่ในใจบ้างแล้ว ก็มักจะ
รักษาหรือประพฤติทำนองหนายว่าความ เพราะการกระทำบาง
อย่างไม่ผิดศีลตามสิกขาบท ไม่ผิดสุจริตตามหัวข้อ แต่ผิดธรรม
มีอยู่ และจะประพฤติหรือรักษาให้ตลอดไปไม่ได้ เพราะเหตุนี้
จึงสมควรมีธรรมในใจสำหรับประพฤติกู้กันไปกับสุจริต

ธรรมมีมาก แต่ในที่นี้จักเลือกแสดงแต่ธรรมที่สมควร
ประพฤติปฏิบัติคู่กันไปกับสุจริต โดยนัยหนึ่ง คือมีความละอาย
ใจในการเบียดเบียน มีความเอ็นดูชวนชวายนุเคราะห์สัตว์
ทั้งปวงด้วยประโยชน์ คู่กับการไม่ฆ่าสัตว์ มีความโอบอ้อมอารี
เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ เกลี้ยความสุขของตนแก่คนที่ควรเกลี้ยให้ด้วย
การบริจาคให้ คู่กับการไม่ลักทรัพย์ มีสันโดษยินดีเฉพาะสามีหรือ
ภริยาของตน ไม่คิดนอกใจ สำหรับผู้ที่ยังไม่มีครอบครัว ก็มีเคารพ

ในธรรมเนียมประเพณีที่ดี ไม่คิดละเมิด คู่กับการไม่ประพฤติดิโน
ทางกามประเวณี อนึ่ง มีปากตรงกับใจ ไม่ลดเลี้ยวถ้อยคำใน
คู่กับไม่พูดปด พูดชักให้เกิดสามัคคีสามัคคีคือด้วยใจสาม
คู่กับไม่พูดส่อเสียด พูดกันดี ๆ อ่อนหวาน ตามสมควรแก่ภาษา
นิยม มีใช้ทก มีใช้ยกยอ ด้วยอหยาตย์อ่อนโยนนิมนนวล ไม่กระด้าง
คู่กับไม่พูดคำหยาบ พูดมีหลักฐานที่อ้างอิง มีกำหนด มีประโยชน์
มีจบ อย่างสูงเรียกว่ามีวาจาสิทธิ์ ด้วยความตกลงใจกันทั่วทั้งที่
มั่งคั่ง ไม่โง่งมเงนโลเล คู่กับไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล อนึ่ง มีใจ
สันโดษยินดีในสมบัติของตนตามได้ ตามกำลัง ตามสมควร
และมีใจยินดีด้วย หรืออวางใจเฉย ๆ ด้วยความรู้เท่าในเมื่อผู้อื่น
ได้รับสมบัติ หรือในเมื่อเห็นสมบัติของผู้อื่น คู่กับไม่เพ่งเล็งทรัพย์สิน
สมบัติของผู้อื่นด้วยโลภเจตนาคิดจะเอามาเป็นของตน มีเมตตา
ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งปวง คู่กับไม่พยายามทบองร้าย ทำความเห็น
ให้ตรงเพื่อให้ถูกให้ชอบยิ่งขึ้น คู่กับความเห็นชอบ ธรรมตามที่
แสดงมานี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นชื่อว่าธรรมจารี ผู้ประพฤติ

กต. พระพุทธเจ้า

ธรรม หมายถึงความประพฤติเรียกว่าธรรมจริยา ส่วนที่ตรงกัน
ข้ามกับที่แสดงมานี้ เรียกว่าอธรรม คู่กับทุจริต สุจริตกับธรรมที่คู่
กันเรียกอย่างสั้นในที่นี่ว่า สุจริตธรรม นอกนี้เรียกว่าทุจริตธรรม

คต. พ. ๑๙๖๕

สุจริตธรรม เหตุแห่งความสุขที่แท้จริง

สุจริตธรรมให้เกิดผลอย่างไร ทุจริตธรรมให้เกิดผลอย่างไร คิดให้รอบคอบสักหน่อยก็จักให้เห็นได้ในปัจจุบันนี้เอง ผู้ประพฤติสุจริตธรรมย่อมเป็นคนไม่มีภัย ไม่มีเวร มีกายวาจาใจปลอดโปร่ง นี่เป็นความสุขที่เห็นกันอยู่แล้ว ส่วนผู้ประพฤติทุจริตรวม ตรงกันข้าม มีกายวาจาใจหมกมุ่น วุ่นวาย แม้จักมีทรัพย์ยศ ชื่อเสียงสักเท่าใด ก็ไม่ช่วยให้ปลอดโปร่งได้ ต้องเปลืองทรัพย์ เปลืองสุข ระวังทรัพย์ ระวังรอบคำน นี่เป็นความทุกข์ที่เห็นกันอยู่แล้ว ส่วนในอนาคตเล่าจักเป็นอย่างไร อาตมยพุทธภิกษุที่แสดงว่า กลฺยาณการี กลฺยาณิ ผู้ทำดีย่อมได้ดี ปาปการี จ ปาปกั ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว จึงลงสันนิษฐานได้ว่า สุจริตธรรม อำนวยผลที่ดีคือความสุข ทุจริตธรรม อำนวยผลที่ชั่วคือความทุกข์ แม้ในอนาคตแน่แท้ อนึ่งในที่นี้รวมผลแห่งสุจริตธรรมทั้งสิ้น แสดงรวมยอดอย่างเดี่ยวว่าความสุข เพราะเหตุนี้ สิ่งใด

ศด. ๗๔๗๗๖๖

เป็นอุปกรณ์แห่งความสุขหรือเรียกว่าสุขสมบัติ เช่น ความ
บริบูรณ์ทรัพย์ ผิวพรรณงาม อายุยืน ยศ ชื่อเสียง เป็นต้น
สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นผลแห่งสุจริตธรรม

จักแสดงวิธีปฏิบัติสุจริตธรรมสักคู่หนึ่งโดยย่อไว้ เพื่อให้ผู้
ต้องการต่อไป คือ ไม่พยายาทกับเมตตา เมื่ออารมณ์ร้าย อย่างเบา
คือความหงุดหงิดไม่พอใจ แแรงขึ้นเป็นความฉุนเฉียวร้ายกาจ
แรงขึ้นอีกเป็นพยายาท เหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรทำ
ความรู้จักตัวและพิจารณาโดยนัยว่า นี่เท่ากับทำโทษตนเอง
โดยตรง มิใช่ทำโทษหรือแค้นเผ่าผู้อื่นเลย คราวที่ตนผิด ใจยัง
เคยให้อภัย ไม่ได้โทษโกรธแค้น เหตุไฉนเมื่อผู้อื่นทำผิด ใจจึงมา
ลงโทษแค้นเผ่าตนเล่า ผู้คนที่ตนโกรธนั้น เรามีได้ทุกชั่วรอบไปกับ
เราด้วยเลย อนึ่ง ควรตั้งกติกาสอดับสำหรับตนว่า เมื่อเกิด
อารมณ์ร้ายมีโกรธเป็นต้นขึ้น จักไม่พูด จักไม่แสดงกิริยาของคน
โกรธ หรือตั้งกติกาสอดับประการอื่นซึ่งอาจจักษรักษาอารมณ์ร้ายเหล่านั้น
ไว้ข้างใน มิให้ออกมาเด่นอยู่ข้างนอก และพยายามดับเสียด้วย

อารมณ์เย็นชนิตไชยนิทหนึ่ง ด้วยการพิจารณาให้แยบคาย มิให้
ลูกกระพือสุมอกอยู่ได้

เมตตา มิตรไมตรี สามคำนี้ เป็นคำอันหนึ่งอันเดียวกัน
เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นผู้มีเมตตา
ปรารถนาสุขประโยชน์ต่อกัน ไมตรี คือความมีเมตตาปรารถนาดี
ต่อกัน ผู้ปรารถนาจะปลูกเมตตาให้งอกงามอยู่ในจิตพึงปลูกด้วย
การคิดแผ่ ในเบื้องต้นแผ่ไปโดยเจาะจงก่อน ในบุคคลที่ชอบพอ
มีมารดาบิดา ญาติมิตร เป็นต้น โดยนัยว่าผู้นั้น ๆ จงเป็นผู้ไม่มีเวร
ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุขสวัสดิ์รักษาตนเถิด เมื่อจิตได้
รับการฝึกหัดคุ้นเคยกับเมตตาเข้าแล้ว ก็แผ่ขยายให้กว้างออกไป
โดยลำดับดังนี้ ในคนที่เคย ๆ ไม่ชอบไม่ชัง ในคนที่ไม่ชอบน้อย
ในคนที่ไม่ชอบมาก ในมนุษย์และดิรัจฉานไม่มีประมาณ เมตตาจิต
เมื่อคิดแผ่กว้างออกไปเพียงใด มิตรและไมตรีก็มีความกว้างออกไป
เพียงนั้น เมตตาไมตรีจิตมิใช่อำนวยความสุขให้เฉพาะบุคคล
ย่อมให้ความสุขแก่ชนส่วนรวมตั้งแต่สองขึ้นไปด้วย คือหมู่ชนที่

ศต. พระพุทธเจ้า

มีไมตรีจิตต่อกัน ย่อมหมดความระแวง ไม่ต้องจ่ายทรัพย์สิน จ่ายสุข ในการระงับหรือเตรียมรุกรับ มีโอกาสประกอบการทำงาน อันเป็น ประโยชน์แก่ตนเองและหมู่เต็มที่ มีความเจริญรุ่งเรืองและความ สงบสุขโดยส่วนเดียว

เพราะเหตุนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดา ของเราทั้งหลาย ผู้ทรงมีพระเมตตาไมตรี มีมิตรภาพในสรรพสัตว์ ทอดพระเนตรเห็นการฉกฉวย จึงได้ทรงประทานศาสนาธรรมไว้ หนึ่งฉันทคาถา แปลความว่า บุคคลพึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมให้เป็นทุจริต ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่ เป็นสุขในโลกนี้และในโลกอื่น ดังนี้

ในข้อว่า พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต ไม่พึงประพฤติ ธรรมให้เป็นทุจริต ในฉันทคาถานั้น คำว่า ธรรม น่าจักหมายเอา การงานทั้งปวงที่ทำทางกาย วาจา และใจ คือการทำ การพูด การคิด ที่เป็นไปอยู่ตามปกตินี้เอง ทรงสอนให้ทำ พูด และคิดให้

ศต. พหุพหุ

เป็นสุจริต มิให้เป็นทุจริต ส่วนในข้อว่า ผู้มีปกติประพฤติธรรม
ย่อมอยู่เป็นสุขนั้น คำว่า ธรรม หมายความว่าความดีดังคำว่า
มีธรรมอยู่ในใจ ดังที่เข้าใจกันอยู่ทั่วไป ผู้ประพฤติกายวาจาให้
เป็นสุจริต ไม่ประพฤติให้เป็นทุจริต ทั้งประพฤติธรรมคือมีธรรม
อยู่ในใจ ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และในโลกอื่น คือในโลกอนาคต
อันจักค่อยเลื่อนมาเป็นโลกปัจจุบันแก่ทุก ๆ คนในเวลาไม่ช้า

ความสุขย่อมเกิดจากเหตุภายใน คือสุจริตธรรม ด้วย
ประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น ผู้ปรารถนาสุข เมื่อจับตัวเหตุการณ์
แห่งความสุขและความทุกข์ได้ฉะนี้แล้ว ควรเว้นทุจริตธรรม
อันเป็นเหตุของความทุกข์ ควรประพฤติสุจริตธรรมอันเป็นเหตุ
ของความสุข ถ้าประพฤติดังนี้ ชื่อว่าได้ก่อเหตุการณ์ของความ
สุขสมบัติทั้งปวงไว้แล้ว นี่เป็นความชอบยิ่งของตนเอง ถ้ากลับ
ประพฤติทุจริตธรรม เว้นสุจริตธรรมเสีย ย่อมชื่อว่าได้ก่อ
เหตุการณ์แห่งความทุกข์พิบัติทั้งปวงไว้แล้ว นี่เป็นความผิดของ
ตนเอง

ศด. ๗๕๙๗๗๖๖

อนึ่ง ถ้ามีปัญหาในชีวิตปัจจุบันของผู้ประพาสสุจิต-
ธรรมหรือพุทธจริตธรรมเกิดขึ้น ฟังทราบว่า ในคราวที่สุจิตธรรมที่
ได้ทำไว้แล้วกำลังให้ผลอยู่ ผู้ประพาสพุทธจริตธรรมย่อมพร้อม
ด้วยสุขสมบัติและความสดชื่น ร่าเริง อาจสำคัญพุทธจริตธรรมจุ
น้ำหวาน และอาจเยี่ยหยันผู้ประพาสสุจิตธรรมได้ แต่ในกาล
ที่พุทธจริตธรรมของตนให้ผล ก็จักต้องประจวบทุกข์พิบัติชบเซา
เศร้าหมอง จุกตันไม้ในฤดูแล้ง อนึ่ง ในคราวที่พุทธจริตธรรมที่ได้
ทำไว้แล้วกำลังให้ผลอยู่ ผู้ประพาสสุจิตธรรมก็ยังต้องประสบ
ทุกข์พิบัติชบเซาอับเฉาอยู่ก่อน แต่ในกาลที่สุจิตธรรมของตนให้
ผล ย่อมเกิดสุขสมบัติอย่างน่าพิศวง จุกตันไม้ในฤดูฝน แม้สุจิต
ธรรมจักยังไม่ให้ผลโดยนัยที่กล่าวนี้ กายวาจาและใจของตนก็
ย่อมปลอดโปร่งเป็นสุขสงบ เป็นผลที่มีประจำทุกทีวารাত্রีกาล

